957

NEMZETI NŐNEVELÉS

KIADJA

AZ ERZSÉBET-NŐISKOLA TANÁRI TESTÜLETE.

BERTA ILONA KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

SEBESTYÉNNÉ STETINA ILONA.

XXXIV. ÉVFOLYAM. 1913. II—III. FÜZET.

Február—Március.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

TARTALOM.

		Lap
I.	Öngyilkos ifjak. Sebestyénné Stetina Ilona	49—52
II.	Egészséges nemzedék. Markos Györgyné	53—58
III.	A «rajongó» növendékek. Havas Alice	59—64
IV.	A német gyermek. Neumannné Zsengeri Irma	65—73
V.	Háztartási oktatásunk és a genti kongresszus. Stegmüller Mária	74—80
VI.	A hágai II. morálped. kongresszus. Kemény Ferenc	81—86
VII.	Az orosz női munka. Szigethy Karolina	87—90
VIII.	A Montessori-féle nevelési rendszer. Várnai Sándor	91—94
IX.	Az iskola biologiai kertje. Krammer József	95—105
X.	**Külföldi lapszemle.** Dr. Schmidt Mária	106—110
XI.	**Nőnevelési szemle.** Rákosi Jenő a magyar nyelvről. — A M. N. Sz. béke és választott birósági szakosztálya. — A M. D. E. ügyei	111—114
XII.	**Irodalom.** Dr. Ozorai F. Az iskola és a társadalom. — dr. Székely György. Morálpedagógiai kérdések. — Margot Grupe. Die Nadelarbeit. Sárváry Margit. — Chatler R. Gipson. A modern villamosság. Staibl Juliska	115—120

☞ *Tisztelettel kérjük folyóiratunk t. előfizetőit s* ***az iskolákat és egyesületeket,*** *melyek folyóiratunkat járatják, hogy az előfizetési pénzeket* ***egyenesen kiadóhivatalunkba (István-út, Erzsébet-Nőiskola)*** *szíveskedjenek küldeni. A közvetve beküldés által az úgy is csekély előfizetési díj jelentékenyen megkevesbedik. Reklamációkat* ***díjtalanul*** *csak a füzet megjelenését követő hónapban teljesítünk. A folyóirat régi évfolyamai még kaphatók a kiadóhivatalban.*

A *„Nemzeti Nőnevelés“* megjelen (az iskolai nagy szünet idejét kivéve) havonként három nyomott ívnyi terjedelemben.

Előfizetési díj: egész évre 4 kor.

Csak egész évre nyitunk előfizetést; de az előfizetési összeg két részletben való lefizetését is elfogadjuk.

Az előfizetési pénzek a *„Nemzeti Nőnevelés“* címe alatt az Erzsébet-Nőiskolába (István-út 93. sz. a.); a folyóirat szellemi részét illető közlemények Sebestyénné Stetina Ilona szerkesztőhöz (VIII. ker., Rákóczi-tér 4. sz. a.) küldendők.

NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXXIV. ÉVFOLYAM. 1913. FEBR.—MÁRC. II—III. FÜZET.

ÖNGYILKOS IFJAK.

«Lesz-e gyümölcs a fán,
Melynek nincs virága ?»

A megdöbbenés és az irtózat hányszor járja át szivünket. ha a napilapok hasábjain 16—18—20 éves ifjú barátaink gyászos végéről olvasunk. Öngyilkos fiúkról, kiket kevéssel előbb még életörömökkel telt szívűeknek hittünk, kiket mint szüleiknek boldogító reményét, a haza jobb jövőjének zálogát szerettünk s mindannyiunk drága kincsének tekintettünk!

A pisztolydörrenés megremegtet s megdöbbenésünknél csak gyászunk és bánatunk nagyobb, meg az a kínos szánalom, melyet a lesujtott szülők iránt érezünk. Majd a kételkedés zaklató érzése szállja meg szívünket. Mit ér az a mindenhatónak hitt anyai szeretet, ha nem tudta őket megtartani az életnek, mit ér a szülők nevelő gondja, mit kitünő iskoláink oktató művészete, ha az élet megbecsülésére, az élet szeretetére nem tudja megtanítani?

A morálpedagógiai kongresszusok ismételten foglalkoznak e kérdéssel és az orvosszerek, amiket ajánlanak, mind-mind hatástalanoknak bizonyulnak. Mert nem csak a vallástalanságban nevekedett, nem csak a züllött családi viszonyok között élő, nem csak a nehezen és kínosan tanuló s haladása miatt kétségbeesett ifjak oltják ki oly könnyelműen életüket, mintha csak egy hitvány mécsest fujnának el: a legvallásosabb érzésű, a legszeretettebb, legjobb tanulók között is, kiknek édes meleg fészek az otthonuk, példás életű szülők a védelmezőjük, azok között is pusztít az öngyilkosság mételye, azok is gyakran gyászba

borítják a legszeretettebb anyát, a legtiszteletreméltóbb családot.

E lapokon, ahol a leányok okos, célszerű neveléséről, és a lap céljához képest leginkább erről esik szó, alig merem felvetni ezeket a nehéz, ezeket a keserű kérdéseket. Miért, hogy fiaink nem becsülik meg életüket, mi kelt bennük életundort, mi töri meg idő előtt szívüket, miért vesztik el a jobb jövő reményét, mikor még alig volt alkalmuk a szenvedésre, mikor még alig ismerik a küzdelmekkel és örömekkel váltakozó életet?

Mert kétségtelen, nem a küzdelmek között, a szegénységben, nélkülözések között felnőtt fiúk lesznek a kétségbeesés martalékává. Ezek erejét az élet bajaival való mindennapi szembenézés mintha megedzené. Hiszen nem ritka eset, hogy a gyermek- és ifjúkor nélkülözésekkel teljes évei után pompásan fejlődött ifjú tehetségek törnek a magasba, s érnek el kitartó munka árán nem is álmodott dicsőséget, vagyont, pozíciót, míg a fényes körülmények közé helyezett s a szülők társadalmi állásánál fogva is szerepvivésre nevelt ifjak a jelentéktelenség homokjába temetkeznek vagy idő előtt letörnek, életükkel, jövőjükkel könyörtelenül szakítanak.

Hihetjük-e, hogy a nevelés csődjét jelenti ez? Vagy oly viharok tépték meg az érzékeny szívűek lelki békéjét, melyet csak a halál hideg csókjával lehetett lecsillapítani? Ki merne ezekre a kérdésekre felelni? Ki merné mondani, hogy keménységgel, szigorúsággal a gyermek-örömök megvonásával tegyétek tűrővé a lelket, hogy elbirja a megpróbáltatásokat, mert hátha épen a keménység és szigorúság sebzi halálra gyermekünket? «Legyen a gyermek élete boldog és vidám, majd megtépi illúzióit úgyis az élet.» Nem ezzel mentegetjük-e magunk előtt is, ha talán kelleténél lágyabbak vagyunk? S vajjon keménység és lágyság olyan motivumai-e a nevelésnek, melyek ilyen végzetes nagy katasztrófát okozhatnak. Nem nevelte-e a mi Hajnaldunkat saját hálás megemlékezése szerint, vesszőfenyítések között az atyja, s nem emlegette-e ő és annyi jelesünk hálásan a dédelgető, simogató anyai kezet?

Tehet-e a nevelés valamit azért, hogy e halálra szánt ifjakat az életnek, a hazának, a családnak megtartsa, vagy talán társadalmi bajok idézik fel a veszedelmet s társadalmi intézmények javításáról kellene gondoskodnunk? Megremeg a lelkem. Az a sok *nővédelem*, amelyről annyit beszélünk, nem válnek-e fölöslegessé, ha fiaink védelmére is gondot fordítanánk? Hányszor halljuk, hogy szerencsétlen szerelem, hogy méltatlan szerelmi viszonyok, hogy ledér nők társasága okozta vesztét a veszedelmeket nem sejtő és legkényesebb korában védő, tanácsadó nélkül a nagyvárosok forgatagába kerülő ifjúnak. Elég-e egy-két «felvilágosító» szó akkor, mikor a szív és jellem erejét sátáni kisértések ostromolják.

Nem egy-két pedagógus töprengése, minden apa, minden anya szíve és lelke, minden szociális érzésű ember erőteljes munkássága kell ahhoz, hogy ezekben a kérdésekben rejlő veszedelmeket fiainktól távoltartsuk. Mert nem csak azok lelkében szakad el a harmoniának egy-egy értékes szála, akik halálraszánták magukat. Hányan élnek tovább sivatagot hordva lelkükben, mint az élet hajótöröttjei, hányan kifosztva legnemesebb érzésükből, munkára, alkotásra képtelenül, örömtelenül? Mintha egy közös vonás élne mindenikükben az *önzés túltengése*. Mintha önmaguk szeretete nőtt volna bennük nagyra s csak azért törött volna meg erejük, mert a sors önszeretetükben sértette meg őket. Nem lehetne-e a természet, a haza, a család, a kötelesség több szeretetét nevelni fiainkba, nem kellene-e ezt tennünk, még azon az áron is, hogy kevesebbet tanuljanak, inkább élvezzék, keressék a szépet a természetben és keressék a szépet a művészetben, edzzék erejüket a munkában, az alkotásban. Ha az iskola a passziv befogadás helyett, tettre, cselekvésre, munkára szoktatná a gyermekeket, talán nem riadnának vissza az első nehézségtől, mely életútjokba vetődik; talán jobban megtanulnák, hogy küzdés az élet, s hogy legbecsesebb fegyverünk e küzdelemben a munka, mely fentart, fejleszt, tökéletesít. Megtanulnák, hogy a munka nem csak nekünk, hanem embertársainknak is haszon s a munka megbecsülése az ember-

társak megbecsülésére és saját értékük felfogására is vezetné őket. Nem hiszem, hogy el tudná dobni magától az életet valaki, aki dolgozni tud és szeret, s munkájának a közösség javára is szolgáló becsét felismerte.

Nem régen dr. Fináczy Ernő a Magyar Pedagógiai Társaság tudós elnöke a középiskolák szervezetére tantervére vonatkozó fontos kérdések egész sorozatát tárta programmul a társaság jövő munkássága elé. Az itt most hangoztatott nevelési és társadalmi kérdések talán szintén számot tarthatnának a tudósok figyelmére is. Vagy talán ezek mégis csak nőnevelési kérdések, melyeket fiaink érdekében nekünk anyáknak kell megvitatnunk és megoldanunk?

A magunk erejéből bizonyosan nem tehetjük ezt soha. De segítséget ebben az egész társadalmat érintő fontos nevelési és szociális munkában szívesen vállalunk. Bár szívlelnék meg sokan azt a felkiáltásunkat, hogy e téren a komoly tudatos cselekvésre égetően sürgős szükség van!

Budapest. *Sebestyénné Stetina Ilona.*

EGÉSZSÉGES NEMZEDÉK.*

Azt hiszem bátran állíthatom, hogy a M. N. Sz.-nek alapszabályai mindjárt mikor a kezünkbe vesszük, mindnyájunkra mély nyomást tesznek; mert a preambula száraz paragrafus helyett egy magasztos emberi hitvallást tartalmaz:

«Mi, Magyarország asszonyai, őszintén hisszük, hogy családunk és hazánk javát előmozdítjuk, ha magunk közt a gondolatnak, rokonszenvnek és szándéknak nagyobb egységére törekszünk, ha megérteni és megértetni akarjuk, hogy amit akarsz, hogy mások veled ne cselekedjenek, azt te se cselekedd másokkal.»

Ez a preambula különben egy letört virágos ág arról a virágos fáról, mely a Nemzetközi Női Szövetség alapeszméjét hordja, és át van ültetve a magyar női szív talajába.

Nem volt nehéz megfogannia, mert hiszen úgy, ahogy átvettük, a női szív megkülönböztető nagy ereje, az anyai erő lüktetett benne.

Ez az erő a kis otthon falai közt egy-egy tünő emberéletre milliószor megjavította, megváltotta már az emberi létet, ez a nagy erő elégséges arra is, hivatott arra is, hogy az emberi család összeségében valóra váltsa a tiszta békét, a tiszta létet. a tiszta boldogságot.

Az az erő, mely a multban a férfiuval szemben nagyobb önfeláldozásra, nagyobb véghetetlen gyöngédségre, nagyobb mérhetetlen bánatra volt képes, a jövőben pedig nagyobb bizalomra

* A M. N. Sz. közgyűlésén tartott előadás.

a jóban, nagyobb bölcseségre a védelemben nagyobb kitartásra a megjavulásban fog képesíteni.

Ez az erő él és működik az I. C. W, minden eddigi sikerében és hódításában; ez az erő indít és mozgat a M. N. Sz.-nek hősi küzködésében, hogy a haza és család javát előmozdítsa, miként mondva vagyon. Mert mi másnak nevezhetném azon kezdeményezéseket, mint hősi küzdelemnek, amidőn a társadalmi haladás egy-egy nemes lépéseért a törvényhozás vagy miniszteriumok zárt ajtain, sokszor a társadalom vagy egyesületek alvó szivein ujra meg ujra kopogtat? És a jobb jövőben vetett törhetetlen bizalommal mindig elölről kezdi a munkát! Ma ismét itt fekszik többi közt egy előterjesztés a közgyülés előtt, melyet a Sz. Tanácsa nevében én vagyok szerencsés előadni.

Megint az a megkülönböztető nagy erő, az anyai szív nyilatkozik itt meg és szövetkezik a józan belátással, hogy az emberiség egy rettenetes sebét, az öröklött terheltséget elhárítsa a bölcsőről, — a bölcsőről, mely *a család célja!*

Mert a család legnagyobb érdeke, az egészséges gyermek s ez a legnagyobb családi érdek egyszersmind a haza legnagyobb érdeke; ez *maga a jövő!*

Az egészséges gyermek a bölcsőben a szimbolumok szimboluma, az eredő élet, a tiszta szerelem, a haladás, az emberiség boldogságának szimboluma. Az emberiség sorsa fordul azon, hogy a gyermek a bölcsőben egészséges-e? Az egész jövő azon fordul meg, hogy az anyai szív alatt repeső magzat egészséges vérrel készül-e az életre?

Az egészséges gyermek nem csupán szép, erőteljes uj nemzedék záloga, hanem nemes hajlamú, kulturára fogékony, tehetségekben gazdag lelkek, bimbóba zárt igérete. Mert mi már rég nem rajongunk a csenevész testbe zárt kiváló lélek szentimentális érdekességéért; miként a tuberkulózisban se látunk már poetikus, lázrózsás betegséget; mi tiszta tudatában vagyunk annak, hogy véletlen kivételek a törékeny testbe zárt előkelő szellemek, sőt szinte bizonyosra vehetjük, hogy ily esetekben

a gyermekkorban beavatkozott mostoha körülmények gátolták meg a test előnyös kifejlődését, tehát nem veleszületett fizikai silányságról van szó.

Ellenben tudományos tétel az, hogy a degenerált, a satnya utód, satnya, értelmi fejlődésre képes csupán; sőt igen gyakran veleszületik a moral insenity, a bűnözésre való hajlam. Mi a modern haladottság tisztánlátásával megrémülve, mélységesen megrendülve tudatunkba zárjuk, hogy mit jelent az öröklött testi-lelki terheltség, és e tudatot többé nem felejthetjük el soha.

Anyai szívünk kimondhatatlan fájdalomban összeszorul azon bölcső látásán, melyben az ártatlan áldozat fekszik, a beteg szülők által nemzett, szenvedésre szült gyermek, aki rálépett az élet útjára, a boldogság lehetősége, a boldogság reménye nélkül. És mélységesen megrendülve gondolkozunk azon, hogy hogy van az, hogy minden országok gyermekvédelme *nem itt kezdődik?*

Hogy annyi jó, vagy jobb törvény között, melyet a férfi ész kieszelt, hivén, hogy a család megerősödését, a család védelmét fogják e törvények szolgálni, hiányzik épen az, mely a családot a legeminensebb veszedelemtől, a terhelt utódtól megmentené? A degenerálás veszélyeit, mint a közeli vérség következményét régi korszakok is felismerték; vallások, törvények, melyek részben ma is érvényben állnak, megelőzni igyekeztek. De ma a látkör a tudomány haladásával óriásilag kiszélesedett: tudjuk, hogy a vérrokonság többé-kevésbbé bizonytalan következményei mellett, irgalmatlan bizonyossággal bekövetkezik a beteg szülő utódjain a végzet.

Ismételjük: *a család célja a gyermek.* És e célnál a haza sorsa össze van fonódva a család sorsával, és az emberiség sorsa is össze van fonódva vele.

Mégis a bölcső ki van lökve a legrémítőbb veszedelmek, lehetőségek szabad prédájául. Nincs más ami megvédje, mint a vak és süket véletlen. Az emberiség is süket és vak saját legnagyobb érdekével szemben, alig vesz arról tudomást, hogy

beteg házastársak gyermekeként milliók születnek oly szenvedésre, melyből nincs menekvés, mely esetleg további áldozatgeneráció végzete.

Így, aki felvilágosult értelemmel, rémülettől vonagló szívvel áll a beteg bölcső mellett, és látja mindenfelé a késedelmet, sőt hogy pl. a sajtó gyakran éretlen tréfák anyagát látja csak, midőn e veszély orvoslására itt-ott megis az állam beavatkozásáról van szó folyik, aki ezt látja, szinte saját eszében kezd kételkedni, hogy miként támadhatott, miként állhat fenn elfogultság, álszégyen, álhumanizmus ott, ahol arról van szó, hogy magába az élet eredő forrásába ne engedjünk mérget csepegtetni!

Mert minek nevezzem azt, hogy *azóta is*, mióta a tudomány ismeri a borzalmas következményeket pl. luetikus szülők utódaiban, hogy azóta is az emberiség különböző törvényhozótestületeiben annyian ülnek apák, és nem tartották sürgős kötelességüknek, oly törvény megalkotását, mely az orvosi bizonyítvány kötelező voltát a házasság esetén életbe léptette volna?

Ezt csupán egy törvényhozó-testület hajtotta eddig végre.

Történtek egyes intézkedések Németországban is, a szász kormány is tett annyit, hogy az orvos a titoktartás esküje alól egyes esetekben felmenthető. De ebben csakis a higienikus műveltségükben már annyira fejlett családok házasságra készülő gyermekeinek védelmét látom, akik saját belátásukból keresik a védelmet, holott a törvényes. a kötelező védelemre ép a tudatlanoknak van szüksége; az ország minden lakójának, lehetőleg az emberiség minden egyes tagjának.

Szemrehányás illetheti tehát az apákat, a törvényhozókat és azokat is, akik nem ülnek parlamentekben. De szemrehányással kellene illetni az anyákat is, akik a féltve őrzött leányt odaadják bármely idegennek, egészségügyi veszélyekről csak bizonytalan sejtelmekkel birván. És ha oly gyakorta, rövid néhány hó, esetleg már hét után a leányuk egy többé meg nem gyógyítható roncs lett talán, akkor csak sírni tudnak és ha

netalán volna már egy egészséges lányunokájuk, tűrik, hogy azt is ép oly félénk tudatlannak, veszéllyel szemben tehetetlen nőnek neveljék . . . Bocsássunk meg ezeknek az anyáknak, a szív bennük is tökéletes, csupán az értelem nemes tisztasága nem szabadulhatott fel előítéletek miatt.

Az orvos pedig esküt tesz a titoktartásra. Pedig ez a titok a legszentebb közérdek ellen tör. Azt az esküt bizonyára valami fenköltnek vélt balhiedelem eszelte ki, mert még nem tudták, amit ma tudnak. A társadalom megfoghatatlan pietással van egy törvénybe iktatott formalitás iránt és hülyék, görvélykórosok, tuberkulotikus, eskóros stb. szerencsétlenek születnek e balga pietás rezsimje alatt.

A himlőoltás törvényesen kötelezővé lett, hanem ami az utód sorsát megpecsételi, az az egyéni szabadság érinthetetlen szentsége marad. Pedig minden legkisebb ember is megérti, hogy az egyéni szabadság csak ott kezdődhet el erkölcsös világfelfogás keretében, *ahol megszűnik az embertárs kára lenni.* Itt pedig a hitvestárs vagy a saját gyermek ellen — habár jóhiszeműleg — elkövetett merényletről, és megmételyezésről van szó.

Vagy talán a nagy érzés, a szerelem, az volna a bálvány, melynek az emberiség e legkegyetlenebb gyermekáldozatokat meghozni kész? Az emberi szivek glóriás vonzódását félti a tudomány rideg itéletétől, azt a bizonyos darabot az édenkertből akarja talán minden árért megtartani, ahol a legdicsőbb poezis fakadt mindenkoron és fog fakadni mindenha?

Bocsássanak meg, de nem áltathatjuk magunkat evvel. Még csak ezzel a jogtalan, de legalább tetszetősnek látszó hazugsággal sem szépíthetem a bűnös részrehajlást, mely elnéző, indolens akkor, mikor a család boldogságáról van szó. Mert az emberi szív nagy vonzalma, a tiszta szerelem a családalapításnál vajmi ritkán a motor. Önzés, anyagiság, megélhetés javítása, ezek játszanak szerepet a párok összekerülésénél.

A tiszta szerelemmel a higienikus felvilágosodottság magában a lemondás áldozatára kötelezné a beteg egyéneket, mert

ha a tiszta szerelemnek döntő befolyása lenne, úgy társadalmunk mindenkép tisztultabb és nemesebb lenne és valódi kötelességeket állítana elfogultság helyébe.

Mindezeknek alapján kérem a közgyűlést, hogy a Szövetség tanácsának előterjesztését, miszerint *a belügyminisztert felkérjük, hogy rendeleti vagy szükség esetén novelláris úton az egészségi bizonyítvány házasságkötéshez kötelezővé tétessék:* fogadjuk el egyhangulag. És kérek mindenkit, aki a fent mondottakkal egyetért. hogy minden rendelkezésére álló eszközzel hasson oda, hogy a kötelező egészségi bizonyítvány *közóhajtássá* társadalmi követeléssé váljék.

Budapest. *Markos Györgyné.*

A «RAJONGÓ» NÖVENDÉKEK.

Nevelésről, fegyelmezésről ír dr. Bittenbinder Miklós, a «Nemzeti Nőnevelés» novemberi számában komolyan, lelkesen. Gondolatokat keltett lelkemben, legyen szabad ezeket elmondanom, mint Bittenbinder tárgyához fűződő eszméket.

Ami a felsőbb leányiskolai fegyelmezésre vonatkozik, az áll a többi leányiskola fegyelmezésére is, mert ezek csak a tananyag, a növendék kora és társadalmi állása szerint különböznek egymástól. Áll a szakirányú leányiskolákra is.

Élénken élnek bennem a növendékkor emlékei, megfigyelések maradtak meg számomra, melyeket felhasználok tanítói munkám közben. Ép ezeket szeretném most is értékesíteni. Cikkiró kartársai figyelmébe ajánlja a nőnevelési munkák olvasását; kollegáik tanóráinak, eljárásának megfigyelését.

Mindkettő nagyon hasznos és bizony nem ok nélkül említi ezeket, mert a hospitálás csak mostanában kezd általános lenni, a folyóiratok pedig most is felvágatlanul feküsznek a tanítói és tanári asztalokon. Vagy legföljebb felvágva.

Szerintem azonban elsősorban a növendékeket ismerjük meg, közvetlen szemlélet, megfigyelés alapján, azután keressük a mások eredményeit, hogy a magunkéval összevessük, mert minden rendű és rangú tanítónak *lélekkutatónak* kell lennie.

Ezért kívánja Bittenbinder is, hogy a leánynevelő érdeklődjék minden növendéke iránt. Hanem nála egy «de» következik: «Ez az érdeklődés csak egy irányban nyilvánuljon meg, t. i. abban, hogy mindegyiket, amennyire lehet, képességeihez mérten foglalkoztassuk; az érdeklődésnek minden másfajta megnyilvánulása felesleges és helytelen.»

A cél az, hogy tudással cseréljük ki a tudatlanságot. Hogy mindenkinek juttassunk annyi ismeretet, amennyi az érzékszerveinek felfogó, idegszálainak közvetítő, agyvelejének befogadó képesség. De ez az egyedüli, a végcél? Bevégzett, kitünő tanítói munkáról tanuskodik-e az az iskolából kikerült növendék, aki csupán képességeinek megfelelő tudással lépett ki onnan?

Ezt a tudást úgy szerezte, hogy négy elemi és hat felsőbb iskolai, tehát összesen 10 éven át napjai nagy részét szobalevegőben ülve, nagy, néha megfeszített szellemi munkával lefoglalva, állandó lelkifeszültségben töltötte. Drágán szerezte ezt a tudást, de megszerezte.

Mire használja ismereteit, ha az iskolában, hol eddigi életének nagy részét töltötte, nem simították a lelkét jóvá, lehetőleg önzetlenné, a szeretet iránt fogékonnyá. Ha nem edzették erőssé, ellentállóvá, nem alakítottak ki benne olyan világnézetei, amely fentartja az élet meglepő, megpróbáló nehézségei között. Mit ér ezek nélkül az elméleti, sőt akár a gyakorlati ismeret is?

Nem hiszem, hogy eltávolodtam volna a fegyelmezés, a *belső* fegyelmezés problémájától, mert hisz ez a nevelés eszköze. De hogyan tereljük a lelket a jelzett irányba, ha csak azt tudjuk, hogy képességeinél fogva milyen arányban és irányban foglalkoztassuk?

A *képesség* szó a tanulásra való tehetséget szokta jelenteni pedagógiai szótárunkban, az észre szoktuk azt vonatkoztatni. Azonban a jellemnek is vannak képességei, van különböző irányú tehetsége. Eredeti képességei kifejleszthetők, tehetsége ugyancsak felhasználható és irányítható. De hogyan fejlesszük, irányítsuk a jellemet, ha elfogadjuk Bittenbinder véleményét, hogy csak egy irányban szabad érdeklődésnek nyilvánulni, minden más irányban felesleges és *helytelen.*

Jaj volna így a növénynek, ha sorsa az ember kezében volna. Az egyiknek csak szine lenne, a másiknak csak gyökere, a harmadiknak csak edényrendszere és így tovább. Bizony elpusztulna mind. Minden alkatrésze kifejlődik, minden szerve

működik s mivel ezek oksági kapcsolatban vannak egymással, él és működik, pompázik a növény.

Kutassa a tanító *minden* növendékének lelkét *minden* irányban, amennyire alkalma nyilik és amikor alkalma nyilik rá, hogy minden hajlamát, minden jellemi és szellemi képességét egyöntetüen fejleszthesse, Mert ezek közt is meg van az oksági kapcsolat. Bár a jellem erős, vagy gyenge volta, jó vagy rossz iránya független az elme befogadó és produktív erejétől, mégis meg van a kapcsolat, ha a tanítás és nevelés együtt, tudatosan megindítja azt. Olyanformán, mint ahogy a szén és cinksarok közt megindul a villamos áram, ha bekapcsolják.

A *nemes* műveltség, a meggyőzött ész irányítja, fékezi, szilárdítja az akaratot. Mélyíti a kedélyt; egyszóval: nevel. Nevel akkor is, mikor már a tanító, a kapcsolat létesítője nincs a közelben.

De hogyan neveljen a szaktanár? Minden egyes tantárgy hatalmas világnézetet kialakító erő, ha jól kezelik. Különösen szembetünő ez az irodalomnál. természettudományoknál, történelemnél, földrajznál. Az induktív módszer, melyet Bittenbinder is kiemel, mint kiválót, meleg baráti viszonyt létesít tanító és növendék közt. Talán melegebbet, talán barátibbat, mint amilyenre Bittenbinder gondol. Hiszen azt is maga után vonja, hogy az iskola végeztével is megmaradjon a barátság, az érintkezés, amennyire a növendék szükségét érzi és amennyire a tanár teheti. A jó tanító holtig nevel.

Ha nőtanár és növendék közt fejlődik ez a meleg érzelem, természetes. Hiszen, ha testvére, leánya, rokona lenne az a gyermek, akkor sem volna ebben semmi különös. Tanítót és tanítványt lelki kötelék egyesit és helytelen, ha ez az előbbinek alkalmatlan, az utóbbinak nehéz és kellemetlen. A férfitanár és tanítványa közt ugyanez a kötelék lehetséges. Ha fiatal a tanár, akkor is csak az ő gondolkozásán, modorán és tanításának az értékén fordul meg a dolog.

Természetesen a nőtanárok könnyebben behatolhatnak a növendékleányok érzés és gondolatvilágába, mert segítik őket

emlékeik, ha volt és van önmegfigyelő képességük. Könnyebb dolguk van, mint az orvosnak, ki önmagán végez operációt, ha tudni akarja, mit érez a beteg. A nőtanító, ki emlékszik a gyermekkori hatásokra és visszahatásokra, egy-egy szóból, önkénytelen mozdulatból, tettből sokat megtudhat. Bizony, ha alaposan vizsgáljuk, sok feleslegesnek látszó fecsegés értékesebb, mint valamely preciz felelet, mely csak gépies másolás. Az a fecsegés pedig reflektorul szolgálhat a lélek rejtelmes világához.

Aki nem ismeri közelről és sok irányban a növendékleány lelkületét, az hamar pálcát tör rajongó szeretete fölött. Igaz, vannak beteg idegzetű nők és többen vannak, mint a hisztérikaszerű férfiak. De igen hamar, igen könnyedén, minden orvosi szaktudás nélkül zuhan ez az itélet a kis leányok fejére és szomorú hatást tesz, mikor egy szabadabb modorú, de alapjában nemes kis leányról elhangzik az itélet: erkölcstelen gondolkozású.

Minden általánosítás könnyen vezet tévedésre. A nevelés tévedései pedig végzetesek lehetnek. A kis iskolákban is, meg a nagy iskolában, az életben is azoknak van legjobb dolguk, akik tudnak ugyan szeretni, de nem úgy, hogy az valami nagyobb hullámzást idézne elő kedélyvilágukban. Szeretik az embereket szépen, nyugodtan, a sima realizmusból nem engedve. De ez nem az ifjúság érzése, sőt nem is vet kedvező fényt a gyermekleány szivére, mert míg felnő, könnyen hidegséggé, aztán rideg nemtörődömséggé fajul a nyugalma. A melegszivű gyermekleány lelkesedő s lelkessége könnyen fokozódik rajongássá. Ha ezt a lelkesedést, azt a rajongást megragadja a tanító s ügyesen vezeti, kezében van a jellem alakító hatalom.

A tanító a növendék följebbvalója maga is tekintélyre törekszik s ha csakugyan vannak kiváló elismerésre méltó vonásai, a kis tisztelők szivében az elismerés bámulássá, a tekintély nimbusszá növekszik. Néhány növendéket különösen elragad valamely férfi, vagy nőtanára. Bámulják az illetőnek energikus fellépését, vagy okosságát, szellemét, vagy jóságát, melyről talán egy elejtett szó győzte meg őket, vagy valami parányi tett,

mely nekik nagyon jól esett. A vonzalom ébredésének mindig vannak ismeretlen tényezői is, de a növendék szeretete igazán érthető. Igen ám, de nem hat reá egyformán minden tanára, van egy, akit legjobban szeret. A szeretet viszonzást kíván, a szerető szívű növendék pedig a tömegnek talán jelentéktelen tagja, lelkes érzését nem is sejti az, akit érint. Keresi hát a hozzá vezető utat. Neki fog a tanulásnak, az illető tanár tárgyának minden részletét gondosan elsajátítja, hogy feltűnjék tudása. Ezenkívül is keresi az érintkezést, hogy megismertesse és apró szívességeivel megkedveltesse önmagát. Keresi az alkalmat, hogy szivességet tehessen. De a tanár, (férfi vagy nő) bejön, tanít s megy a tanári szobába. A kis «rajongó» utána a folyosóra, nyomában mindig. Ez a szokásos módja a virággal elárasztó rajongásnak. Ezért szokott kikapni, intőt szerezni a rendzavaró. Végzetes lehet Bittenbinder tanácsának követése, hogy metsző gúnnyal, szarkazmussal gyógyítsák ki a «beteget». Nem minden sebnek jó a lápisz. Az illetőről nem lehet tudni, hogy idegbeteg-e, léha komédiázó-e, vagy mély érzésű, szeretetre vágyó lélek-e? A gyógyítást meg kell előznie a diagnozis alapos megállapításának. A szeretet mindig megérdemli, ha többet nem, legalább az érdeklődést. Ismerje meg és becsülje meg a körülrajongott az u. n. «imádóit» és most már rajta áll, hogy alakul a viszony. Kell, hogy ne keresse gyönyörűségét az elérhetetlen, királyi, királynői szerepben. Ne is legyen leereszkedő, hanem emelje fel őket magához, engedje meg, hogy kétségeikkel hozzáforduljanak, örömeikct elujságolják. Kitartó szeretet kell ehhez, de nem lesz oka megbánni annak, ki most pompásan nevelhet. Az már csak egy szavába kerül, hogy a rendzavaró és nem természetes utána szaladgálást megszüntesse. Nem gúnyos, hanem jóságos szavába, pl.: ez nekem kellemctlen». «Ezt nem szeretem». Az ilyen tanító saját apró hibáit, szórakozottságait nem leplezi nagy zavarral: hanem nyiltan, elfogulatlanul bevallja és kijavítja. Így nem áll majd hibátlan, tökéletes Istenalakban növendékei előtt, hanem az őszinte, sok kiválósággal ékes, jóratörekvő *ember*nek látják.

Két dolgot tartok még fontosnak: a kollegák ne korholják a más rajongóit, mert az rossz vért szül, bízzák ezt az illető kartárs tapintatára. S ha esetleg mégis betegesnek tűnnék az az érzés, vagy nyilvánítása, ne árulják el ezt a sejtelmüket sem gúnnyal, sem intéssel, semmivel, mert az illető gyermek igazán nem sejt semmit esetleges abnormitásáról. Nem is az ő fejlődő értelmének való ez a dolog, mely képzeletét izgatja, rossz irányba tereli s ép evvel okozhat bajt. Aki beteg az az orvos hatáskörébe tartozik.

Az ilyen ritkán előforduló hajlam vonatkozhatik csak szentimentális, fantasztikus egyénekre, de tapasztalataim szerint ép az ilyeneket éri tegtöbb és legéretlenebb növendékgúny. Nem az ilyenek «imponálnak».

Ép az «erős, világos, jellegzetes» egyének keltenek nagy hatást. A következetesség, energikus modor kelt leginkább bámulatot. Fölsőbbsége állandó az ilyen, még ingatag ifjuság fölött.

Az is megesik, hogy a növendékek jobban ismerik tanítójukat, mint a kartársak. Esetleg magábavonuló, talán félszeg az illető, de hivatásszerető, felolvad a gyermekek közt és megnyilatkozik esetleg sok szeretetreméltó vonása.

Pesťalozzi fantasztikus volt, talán szentimentálisnak látszott, de mindenesetre félszeg és rendetlen volt.

Szép hivatásunk érdekében egész szívvel óhajtom, hogy ne a gyors elitélés és megbotránkozás, hanem a megfigyelés és megértés legyen eszközünk.

Ne igyekezzünk vaserővel kiirtani, amit rossznak tartunk, hanem találjunk a rosszban is használható elemet és ügyes kézzel igyekezzünk átfordítani a visszás lelket a szép, mintás, jobb oldalára.

Budapest, *Havas Alice.*

A NÉMET GYERMEK.

Tanulmányúton járván Németországban, ellátogattam az elmult nyáron Jenába is és résztvettem a kurzuson. Rein tanár jóvoltából a többi hallgatóval egyetemben alkalmam volt végigjárni a pedagógia és higiénia magas fokán álló iskoláikat, melyek bár nem pazarul, de a legnagyobb kényelemmel s a modern technika minden vivmányával vannak felszerelve.

Mindaz, mit itt láttunk, módot nyujtott arra, hogy ismereteinket a legkülönbözőbb irányban bővitsük. S ezért köszönettel adózunk a magyarokat különös rokonszenvével kitüntető, nagyműveltségű Rein tanárnak és tudós tanártársainak, kik vállvetve munkálkodtak azon, hogy időnket Jenában hasznosan és kellemesen töltsük s mindenkor élvezettel és szivesen gondolhassunk azon két hétre, melyet ezen ősrégi, zegzugos, érdekes német Studentenstadtban töltöttünk.

A tulajdonképeni tanításukra, illetve az elméleti tárgyak közlésére, annak módjára s egyáltalán szoros értelemben vett tanítói eljárásukra nem szándékozom e helyen kiterjeszkedni. Nem tartom azonban értéktelennek azon tapasztalataimról beszámolni, melyek útján alkalmam nyilt párhuzamot vonni hazánk és a németek gyermekei között. Sajnos, tagadhatatlan, hogy megfigyelésem az utóbbiak javára dőlt el. A német gyermek t. i. nemcsak testileg fejlettebb, hanem, ami evvel természetszerűleg karöltve jár: a szellemi fejlettségnek is aránylag magasabb fokán áll. Tudjuk, hogy elenyésző kevés az analfabéta s a legkevesebbet iskolázott alsó néposztályhoz tartozó cseléd, kocsis stb. is bir bizonyos intelligenciát eláruló általános műveltséggel.

Innen van az, hogy ezen keveset iskolázott emberek mindegyike nem csupán a helyesírással oly áll barátságban, mint nálunk sok főiskolai hallgató sem, — hanem ismeri elég alaposan hazájának történelmét, — nagy lelkesedéssel és büszkeséggel beszél költőiről, — a számolás alsó fokán teljesen otthonos és a reáliákból annyi ismerettel bir, hogy meglátszik rajta, hogy megemésztette azon — a mienknél jóval nagyobb — tananyagot, melyet az elemi iskolák alsó osztályainak tanterve felölel. A *nevelő iskola* becsületes, minden jóra fogékony, munkás honpolgárt igyekszik nevelni általános műveltség nyujtásával. Minthogy a szakképzés csak később, a szakiskolákban veszi kezdetét, nem kell elhamarkodva, zsenge korban pályaválasztásra határoznia magát a gyermeknek, még mielőtt képességeit, hajlamait ő maga és környezete felismerné; mert tudvalevőleg a frankfurti szisztema szerint 6—12 éves koráig jár a gyermek az elemibe és csak a 7. tanévben kell elhatároznia, hogy gimnáziumban, reáliskolában vagy reálgimnáziumban folytassa-e tanulmányait s itt a tanuló jól felfogott érdekében nem a latinnal kezdik az idegen nyelv oktatását, hanem egy modern nyelvvel: a franciával.

A német gyermek könnyű szerrel többet tanul, mint a mienk; és sem szülők, sem pedagógusok nem jajgatnak folyton tulterhelés miatt. De ez nem egyedül tanítóik érdeme s nem is pusztán módszerükben keresendő, hanem főkép abban, hogy a kicsinyek edzettebb, erőteljesebb voltuknál fogva rátermettebbek a tanulásra és kitartóbbak a munkában. Tagadhatatlan, hogy gyermekeink külső megjelenésre, testalkatra, erőteljességre is különböznek — már zsenge korukban — a németekétől s ennek egyszerű magyarázata az anyákban keresendő. Mert míg magyar anyáinknak főgondja szépségük ápolása és féltvén szilfid termetüket, igyekeznek karcsúságukat megőrizni és agyonfűzik magukat, — addig a német asszony kényelmesen, higienikusan öltözködik s egyedüli szépítőszerének a tisztaságot tartja. A mi modern asszonyunk többnyire dologtalanul, henyéléssel tölti azt az időt, mely gyermekének születését megelőzi; a német asz-

szony dolgozik, jár-kel, sürög-forog fáradhatlanul s azáltal már előre is munkálkodik a jövendő kis honpolgár testi jólétének érdekében. A magyar, különösen a pesti kulturnő zsurokon, korzón, kávéházban és — ami szintén gyakori — a kártyaasztalnál tölti idejének nagy részét s gyermekét durva cselédre, vagy jobb esetben diszesebb ruhába öltözött, de semmivel sem különb erkölcsű, műveletlen bonnera, nevelőnőre bizza. A német anya gyermekei körében él; maga neveli őket s az ő testi-lelki jólétük a főgondja. Kimegy kicsinyeivel a szabadba, ott mulattatja és oktatja őket, megismerteti a természet szépségeivel és velük együtt gyönyörködik azokban. Ezen életmódja által az anya is sokkal erősebb, edzettebb s könnyebben tud legmagasztossabb hivatásának, az anyaságnak megfelelni. Gyermekét maga táplálván és gondozván — már eleitől fogva egészséges, ép, erős generációt biztosít hazájának.

Mindehhez hozzájárul és elősegíti nevelésüket a magas fokon álló virágkultusz; a német azt tartja, hogy a kert az emberi lélek és szellem legnagyobb felfrissitője és az élvezetek legtisztábbja. Ezért gondoskodnak arról, hogy a gyermek kisebb-nagyobb, de kifogástalanul gondozott kerteket, — szebbnél-szebb, virágokkal díszített ablakokat, — a roskadásig növénydísszel megrakott erkélyeket lásson lépten-nyomon, miáltal esztétikai érzéke is fejlődik. Nem csupán pihenőidejét tölti a szabadban, de munkálkodásának, tanulásának nagy részét is, mert modern pedagógusaik a kerti foglalkozással igyekeznek kapcsolatba hozni e többi tárgyakat s igy — igen sokat tartózkodván a szabadban, jó levegőn — szemlátomást erősödik a fejlődő kis gyermek.

A szabadban való állandó tanulást már több erdei és kerti iskolában meghonosították; igy Charlottenburg 1904-ben létesített oly erdei iskolát, melyről már volt alkalmunk sokat hallani s némely ujitását átvenni; továbbá: Elberfeld, melynek halmos, fákkal beültetett, kies környéke van s pl. állatkertje Németország egyik legbájosabb tájképe; épen ez oknál fogva közegészségügyi viszonyai oly kedvezőek, hogy a halálozási arányszám pl. 1910-ben ezer lélek után 12 volt, míg ugyanakkor Budapesten 19 halálozás esett

1000 lakóra. Legújabban Solingen és Köln iskolái győztek meg arról, hogy a szabadban való tanításnál félannyi idő alatt nagyobb haladást tesznek ugyanazon tananyag feldolgozásánál. A virágápoláshoz való kedvüket a szabad verseny által igyekeznek fokozni s e célból a kicsinyek által nevelt virágokból kiállításokat rendeznek s ennek általánosításán szorgosan munkálkodik a Berlinben székelő: «Verein zur Förderung der Blumenpflege in der Schule». Sétakertjeik, kirándulóhelyeik tetszetősek, szépek, jól ápoltak, mert gondozásukra és a virágápolásra nem csupán higiénikus okból fordítanak nagy gondot, hanem erősen fejlett esztétikai érzékük sugallatát követve: nemcsak férfiak kultiválják a kertészetet, hanem már nagy számmal a nők is. Ezek belátják, hogy a virágokkal való hivatásszerű foglalkozás sokkal egészségesebb, mint az író — vagy varrógépnél való ülés; érdekeik ápolása végett Friedenauban külön egyesületet, «Gärtnerinnenverein»-t tartanak fenn. Berlin közelében Marienfeldben, válamint a Rajna melletti Godesbergben és másutt pedig kertésznőképző iskolájuk is van.

A testnevelést és fejlesztést nagy fontosságúnak tekintik és sok helyen, pl. Hamburgban az iskolában uszást és életmentést is tanítanak. Gyakran ismétlődő kirándulásokat rendeznek és már a kis elemi iskolai tanulók is résztvesznek a nagy szünidőben 1—2 napig tartó vándorútban, tanítóik vezetése mellett. Ennek következtében már legkisebb korában is oly edzett a gyermek, hogy szivesen résztvesz azon távgyaloglásnak is beillő kirándulásokon, melyeket vasárnaponként rendeznek. Ott van ilyenkor a család apraja-nagyja az apa vezetése mellett, ki nem korcsmában, ivás és kártya mellett üdül, hanem családja körében, gyermekeivel szórakozik. Ők nem azt tartják jó szülőnek, ki gyermekét elpuhitja és kényezteti, hanem vagyon- és rangkülönbség nélkül a munkára való nevelésben, a lelkiismeretes kötelesség teljesítésére való szoktatásban versenyeznek, szem előtt tartván bölcs Salamon amaz intő mondását, hogy: «aki fiát nem neveli munkára, az lopásra tanítja».

A német a munkában és a munkáért él és ily szellemben

neveli gyermekét is; s célját igen könnyen éri el ezért, mert segítségére van a leghathatósabb pedagógiai eszköz: a példa, mit a gyermek környezetében legkisebb korától kezdve maga előtt lát mindig dolgozó szülőinél. A munkát nemcsak hasznosnak, de nélkülözhetetlennek tartják s ezért már legzsengébb korban kézimunkára oktatják a gyermeket és pedig a fiúkat főleg furás-faragásra s más, nemüknek megfelelő munkára, a Werkunterricht — mely azonban nem tévesztendő össze a szakképzést nyujtó Werkstattunterricht-tel; a lányokat pedig minden női kézimunka alapos elsajátítása mellett főkép azokra, melyeknek a háztartásban és családban gyakorlati értékük van; így aztán saját és hozzátartozói ruházatának előállításáról tényleg tud az anya maga gondoskodni s nem kénytelen minden csekélységért drága munkadijat fizetni.

Legújabban a balkéz fejlesztését egyformán gyakorolják a jobbal s a rajzot, írást, műhelymunkákat, női kézimunkákat mindkét kézzel egyenlő ügyességgel végezik. E tekintetben kiváló eredményeket ér el a berlini háztartási és a königsbergi elemi iskola.

Már a legifjabb korban megértetik a gyermekkel, hogy semminemű munka nem szégyen: nem is megy ritkaságszámba, hogy a jobb középosztályhoz tartozó német úriasszony egyedül vagy csekély segítséggel végzi összes háztartási teendőit vagy sétája alkalmával maga tolja kocsiban ülő babiját. De viszont a német férfiak is, úgy, mint azt az amerikaiaktól ellesték, semmiféle foglalkozást nem tartanak megalázónak s bármily fáradságos munka árán gondoskodnak övéik szükségleteiről, a helyett, hogy kényelemszerető, élvezethajhászó egyéneket nevelnének. Arra törekednek, hogy az ifjúság megértse s átérezze Rousseau mély értelmű következő szavait: «Boldognak lenni nem azt jelenti az emberre nézve, hogy sokat élvezzen, hanem, hogy keveset szenvedjen.» Ott nem féltik a gyermeket a korai felkeléstől és nem zaklatják az iskolát a később kezdődő tanítás kieszközlése miatt; hanem a legtöbb iskolában, de a felsőbb osztályokban okvetlenül reggel 7 órakor kezdődik a tanítás.

A német tanító nem takarékoskodik az idővel s ugyancsak a nagy tanítómester, Rousseau elvét követi, mely szerint: «Veszíteni kell időt, hogy időt nyerhessünk.» Emellett azonban odairányul igyekvése, hogy felesleges dolgokkal ne tömje meg a gyermek fejét. A gyakorlati életnek nevelvén, azt tartja: «Das Kind soll Dinge und keine Worte lernen», dolgokat és ne szavakat tanuljon a gyermek s abban követi Locket is, ki szintén azt hangoztatta, hogy az ifjúságot a gyakorlati munkába kell bevezetni. A német tanítónak minden ténykedése odairányul, hogy soha egyoldalúvá ne váljék és egész embert neveljen növendékéből. Figyelembe veszi Montaigne szavait, ki azt mondta: «Nem lélek, nem is test az, amit nevelünk, hanem ember.» A szívképzés és jellemszilárdság növelése mellett nagy súlyt helyeznek a kedély ápolásával párhuzamosan haladó tornázásra, testnevelésre s e célból erősen kultiválják a tornajátékokat. A nevelésügy nagy atyamestere. A németek már régen belátták, hogy a serdülő gyermekben az egyéniséget kell fejleszteni s az ifjút önállóságra nevelni. Ennek pedig legfőbb, testet és lelket acélzó tényezője a tornázáson és tornajátékokon kívül a velük rokon sport. Németország jelenlegi kancellárja s annak idején Poroszország volt nagynevű belügyminisztere Bethmann-Holweg már évek előtt küzdött a sport terjesztéséért s ezt oly pedagogiai eszköznek jelezte, mellyel az ifjakat el lehet vonni a léha mulatságoktól, a serdülő gyermekben pedig fejleszteni lehet általa a jó modorú, öntudatos viselkedést s gyakorolni a kitartást és alkalmazkodó képességet a cselekvés egyénies színezetének megtagadása nélkül. A modern népnevelők mind jobban foglalkoznak a kicsinyek szórakozásaival és mind nagyobb súlyt helyeznek játékaikra és játékszereikre. Legújabban Münchenben és Drezdában filigrán kis színházakat készítenek a gyermekek mulattatására s lelkük művelésére. Ezek közt van a jelenkor legtökéletesebb s legművészibb bábszínháza: «Marionetten-Theater Münchener Künstler» mely a mult évben idézte fel a bábjáték fénykorát. Értékes előadások révén feleleventik az Indiából cigányok által Európába hurcolt, azon-

ban tulajdonképen mégis Olaszországból származó, de részben letünt bábjátékokat, melyeknek egy maradványa, a gyermek-Goethenek nagyanyjától kapott bábszinháza az ő szülőházában, Frankfurtban ma is látható.

Ezen kedvenc játékszernek a zsenge gyermekre való hatása a későbbi korban is észlelhető s nyomait megtaláljuk a nagy költőnek egyes meglett férfikorában írt költői műveiben, mint pl. a «Dichtung und Wahrheit» vagy a «Wilhelm Meister»-ben. Nehogy tájékozatlansággal vádoljanak, szükségesnek tartom e helyen megemlíteni, hogy a jelzett bábjáték nálunk sem teljesen ismeretlen, mert Mária Terézia idejében az Eszterházyaknak volt egy művészi bábszínházuk, melyben nagy királynőjük tiszteletére tartottak előadásokat; igazgatója jó ideig a világhírű zenész: Haydn volt. Legújabban Orbók Loránd tanár — felismerve a szórakoztatva nevelő jó hatását — már többszöri bemutatás által igyekezett azt meghonosítani és megkedveltetni Buapesten is, bár egyelőre minden nagyobb eredmény nélkül.

A németek ismert zenei buzgalma már az elemi tanítás kezdetén megnyilatkozik és a legalsó fokon is foglalkoznak kedélynemesítő s érzelemfejlesztő dalok tanításával. Sok helyen rendeznek iskolai mulatató estéket, — Unterhaltungsabende — mely eszme Hamburgból indult ki, de mostanában Berlinben, Leipzigben s több német városban gyermekdélutánok alakjában ismeretes. A 6—10 éves gyermekek nagyobb testvéreik és szüleik kiséretében gyülnek össze és szavalás, mesemondás hallgatása, kis színdarabok előadása, bűvészi mutatványok, továbbá a szülőföld szeretetét célzó mozgófényképek szemlélése, de főkép zenei előadások élvezése mellett kedélyesen töltik a délutánt tanítóik társaságában. Ennek következtében nemcsak a kis gyermeki szív közeledik szeretetteljes bizalommal tanítójához, hanem ilyképen megteremti és fenntartja a szülői ház és iskola közti nagyon szükséges kapcsolatot.

A gyermek testi jólétét nagyfontosságúnak tartván, a német szülő nagyon kedveli a minden tekintetben bevált iskolaorvosi intézményt. Az iskolaorvos u. i. nemcsak a tanév folyamán szol-

gál mindenkor tanáccsal s kéznél van a legkisebb bajnál úgy, mint veszély esetén, hanem a pályaválasztásnál is, mint szakértő, jó barát, nagy hozzáértéssel és előzékenységgel támogatja a szülőt és gyermeket életének eme legfontosabb lépésénél. A rendelkezésre álló iskolai fogorvos, az ingyenes fogklinika és a gyermekek fogait időnként megvizsgáló egészségügyi, hatósági kiküldött is nagyon célravezető, eredményes munkát végez.

Az iskola azonban nemcsak a tanulók testi és szellemi előnyén munkálkodik, hanem szociális irányban is a legmesszebbmenő határig megy a gyermek érdekében. A náluk már régen meghonosult ingyenoktatás mellett minden lehető módon támogatja a hatóság az iskolás gyermekeket; így pl. Berlinnek egy 200,000 lakosságú külvárosában, Schönebergben addig küzdöttek, míg pár év előtt kivívták, hogy sok nagyobb város mintájára, ingyen könyvekkel és tanszerekkel látja el az iskola a gyermekeket. Az ifjúság erkölcsi életére is féltve vigyáznak s e téren nagy érdemeket szerez a «Volksbund zur Bekämpfung das Schmutzes in Wort und Bild», mely Berlinben, különösen a pornografia ellen nagy sikerrel küzd.

Ámde a németek nemcsak a normális gyermekek sorsát és azoknak minden irányban való képzését viselik szívükön, hanem a fogyatékos elméjűek nevelésére és oktatására is nagy sulyt helyeznek. Céljuk előbbvitele végett a német szakemberek két egyesületet tartanak fenn; a Hamburgban székelő: «Verband der Hilfschulen Deutschlands» inkább a kisegítő iskolákba járó és a «Verein für Erziehung und Pflege Geistesschwacher» pedig főkép az intézetekben elhelyezett gyengeelméjűek érdekeit szolgálja s nagy eredménnyel igyekeznek ezen szerencsétleneknél a természet mostohaságát pótolni.

Ilyen és hasonló ténykedések által érik el azt, hogy a kisdedeket erős, egészséges polgárokká, kötelességtudó, lelkiismeretes egyénekké és hazájuknak munkálkodó, hasznos tagjává nevelik. Minden törekvésük odairányul, hogy az iskolát ne csak hasznothozó, de kellemes hellyé varázsolják a gyermeknek s ezáltal a tanítónak is, ahol mindig jól érzik magukat mind-

annyian. Így persze legkevésbbé vonatkoztathatók a német tanítóra a leipzigi hires egyetemi tanárnak, Ostwaldnak szavai, ki azt mondá, hogy: «ha rosszat álmodom, akkor mindig az iskolában vagyok; vagy mint tanuló vagy mint tanító; de mindkét esetben csak szenvedek!» Olyan tanító, kire e jellemzés ráillenék, ott bizony, csak elvétve akad; de annál több az, kinek példája követésreméltó.

Ismerjük ugyanazt a sokat hangoztatott ellenvetést: «Hát már megint utánozzuk a németet? hisz nincs nekünk erre semmi szükségünk!» Igazuk van. Hajszálpontossággal ne majmoljuk az idegent, vakon ne haladjunk nyomdokain, meggondolatlanul ne kövessük tetteit! De fogadjunk el minden üdvös reformot, bárkitől származzék is; fogadjunk el minden hasznosat és célravezetőt; vigyük át a gyakorlatba és alkalmazzuk a mi viszonyainknak megfelelően. Vessünk véget a helytelenül alkalmazott sovinizmusnak, mert az útját állja az idegenből jövő jónak átvételére. Bár a mi közoktatásunk elég magas nivón áll s különösen az utóbbi években sok dicséretreméltó és célravezető ujítással szaporodott, mégsem volna helyes ridegen elzárkózni az idegen elől, mert sok újat, nálunk nem létezőt és hasznavehetőt találunk művelt szomszédainknál. Ez okból nem felesleges a künn látottatakat és tapasztaltakat megszívlelni, az onnan beszivárgó ujításokat tanulmányozni, a nekünk meg nem felelőt elhagyván, az arra érdemeset kihámozni és viszonyainknak megfelelően ifjúságunk javára és előnyére értékesíteni.

Budapest. *Neumanné Zsengeri Irma.*

HÁZTARTÁSI OKTATÁSUNK ÉS A GENTI KONGRESSZUS.*

Mélyen tisztelt Hölgyeim! A leányok háztartási nevelésének szép és nemes munkája nálunk is mindinkább tért hódít. Tökéletesítésén azonban hazánk összes tanügyi köreinek vállvetve kell fáradozniok. Ez indít engem is arra, hogy a nőnevelés ezen irányára szíves figyelmöket felhívjam.

Mindnyájan tudjuk, hogy a háztartási nevelés iskolai gyakorlása Magyarországon sokkal később indult fejlődésnek, mint a nyugoti államokban. Ebből önként következik, hogy mi, a külföld haladását e téren saját javunkra célszerűen felhasználhatjuk és pedig olyképen, hogy példájukon okulva, az ott már bevált eszközöket és módszereket hazai viszonyainkhoz alkalmazzuk.

Legelőnyösebb alkalmat nyujtanak a tapasztalatok gyüjtésére a háztartási oktatás fejlesztését célzó kongresszusok melyeken a világ legkülömbözőbb részeiből gyűlnek össze a szakemberek, hogy egymástól tanulva és gondolataikat, eszméiket az érdeklődők előtt feltárva céljaik eléréséhez a legmegfelelőbb utat közösen kutassák.

Szíves érdeklődésükbe ajánlom az ilyen kongresszusokat azért is, mert küzdelmes munkánkhoz a tanítás bármely terén lelkesedést, buzdítást meríthetünk belőle. Tapasztalatból tudom, mily felemelő érzés, mikor százakat látunk hevülni a nevelés, tanítás szent eszméiért, midőn távol országok tanítónőitől

* A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályában f. évi jan. 24-én tartott előadás.

ugyanoly küzdelmekről, nehézségekről hallunk panaszt, mint a minőkkel nekünk kell küzdenünk. E tapasztalatok megedzik lelkünket a további küzdelmekre, kitartásra, önzetlen munkára buzdítanak nemes célok eléréséért.

A háztartási szakoktatás fejlesztése érdekében első nemzetközi kongresszust 1908-ban Friburgban tartották meg. Ezen a kongresszuson már 800 tag jelent meg és számolt be a háztartási oktatás terén eddig világszerte elért eredményekről. Csodálattal hallottuk mindannyian, hogy pl. Japánban már 1874-ben rendszeresítették a háztartási oktatást, sőt Tokióban az egyetemen tanszéket is állítottak e tudománynak.

Őszinte szívből óhajtom, hogy amit akkor ott mint egyetlen magyar tanítónő élveztem és tapasztaltam, azt vagy ahhoz hasonlót legközelebb sokan élvezzenek velem kartársaim közül és ezért örömmel közlöm önökkel, hogy az alkalom erre önként kínálkozik, mert ez év június 15—19. napjain lesz Gentben — a belga világkiállítás alkalmával — a háztartási szakoktatás II-ik nemzetközi kongresszusa.

Menjünk ki e kongresszusra számosan, hogy tapasztalatainkat itthon minél többen értékesíthessük. Még ha ki nem mehetünk is, kívánatos, hogy lépjünk be a kongresszus tagjai közé. A tagsági díj csupán 10 korona és ennek fejében minden tag megkapja a kongresszusnak több kötetre terjedő kiadványait. Megkapják e becses köteteket azok is, kik a kongresszuson meg nem jelenhetnek. A kongresszus kiadványai — ezt bátran állíthatom — oly becses és tanulságos olvasmányok, hogy senki sem fogja hiábavaló kiadásnak tekinteni a tagsági díj megfizetését, ki a háztartási oktatás kérdéseit tanulmányozni óhajtja. Az 1908-iki kiadványok gazdag tartalma értékes záloga a jelen évben megjelenő kötetek kiváló becsének. Ismétlem, ha nem mehetünk is ki Gentbe: szerezzük meg magunknak e becses gyüjteményt, mely a háztartási oktatásra vonatkozó ismereteinket sok értékes anyaggal fogja gyarapitani.

A kongresszuson való részvételünk, — szerencsénkre — ma már nem is lesz olyan passziv, mint az a multban volt.

Ami háztartási és gazdasági oktatásunk az utolsó öt év alatt óriásit haladt, lenne tehát nekünk is jelenteni valónk, melyet a külföldi szakemberek is örömmel vennének tudomásul. Hogy csak rámutassak a legfontosabbakra azóta fejlődött ki a kassai kath. gazdasági iskola, azóta nyilt meg az Amizoni alapítványi háztartási iskola, azóta létesült a kecskeméti állami gazdasági tanítónőképző intézet.* De az internátusokkal kapcsolatos nevelőintézetek mind nagy gondot kezdenek fordítani a gazdasági oktatásra. Vezet ez intézetek között a modori ev. polgári iskola, melynek virágzó kertészete is van; az állami felsőbb leányiskolákat is ebben az irányban próbálják továbbfejleszteni, az elemi isk. tanítóképzők új terve pedig a legmesszebbmenő igényeket is kielégíti a gazdasági oktatásra nézve.

A legfontosabb és legérdekesebb kísérlet azonban *háztartási tanfolyamokkal* most veszi kezdetét. A háztartási tanfolyamok szervezését gróf Serényi Béla földmívelésügyi miniszternek köszönhetjük, ki ezen közhasznú intézményt külföldön megismervén 1911-ben hazánkban is életbeléptette.

A vándor háztartási tanfolyamok intézménye elsősorban a földmívelő nép gyermekeinek volt szánva, kiknek faluhelyen

* Épen midőn sajtó alá rendeztük jelen cikkünket, vettük a következő levelet Czidmes Irén kisasszonytól a kecskeméti gazdasági tanítónőképző növendékétől, melyet alkalomszerűségénél fogva közlünk. *Szerk.*

«A «Nemzeti Nőnevelés» I. füzetében megjelent, «Egy híres angol háztartási iskola» című cikket olvasva, az a gondolatom támadt, hogy az írójának, ki olyan kedvesen foglalkozik tárgyával és olyan szeretettel serkent a nemes munkára, talán nincs tudomása arról, hogy a mi kedves hazánkban is van olyan intézet, mely hasonló célokat szolgál, mint a híres swanley-i.

Harmadik éve húzódik meg intézetünk, mint szerény «Hamupipőke» Kecskemét határában. Növendékei csak okl. tanítónők lehetnek, kik két év alatt sajátítják el azon gazdasági ismereteket, melyekre az életben szükségök lesz. Az oktatás itt is gyakorlati és elméleti s minden tárgy kötelező. Télen főzés, szabás, varrás és elméleti órák vannak, míg nyáron a varrás helyett kerti munkával kell foglalkozni. Az elméleti tárgyak a következők: Háztartástan, egészségtan, baromfitenyésztés, állattenyésztés és takarmányozástan, mezőgazdaságtan, sertéstenyésztés. Kertészettan, fa- és szőllőtenyésztés, méhészet. Tejgazdaság, számvitel és árúismeret. Ide tartozik még a

alig volt eddig alkalmuk gazdasági nevelésük tökéletesítésére. A gazdaember nehezen válik meg gyermekétől még akkor is, ha neveltetéséhez az anyagi eszközök nem hiányzanak. De legtöbb falusi gazda nehéz anyagi gondokkal s munkával küzdve serdülő leányát nem is nélkülözheti.

Gróf Serényi Béla jóvoltából elvisszük tehát a háztartási tanfolyamot oda, hol még gazdasági népiskola sincsen, ahol tehát a leányok hivatásszerű képzése teljesen hiányzik.

Elmegyünk bármily kis községbe, ha 20—24 tanítvány jelentkezik és a község az iskola működéséhez hozzájárul.

A hat hétig tartó vándor-tanfolyamon a tanítás teljesen ingyenes. A földmívelési miniszter viseli az összes költségeket, a község csupán a helyiséget, tüzelőt és világítást adja, hogy így maga is áldozván érte, az intézményt jobban megbecsülje.

Az iskola teljes felszereléssel érkezik meg a községbe óriási ládákkal, csomagokkal.

Egy-egy ilyen vándor háztartási iskola felszereléséhez tartozik:

1. Két tűzhely és teljes konyhaberendezés.

kosárfonás is és mint a tejgazdaság kiegészítője, a rendszeres fejési gyakorlatok.

Míg az angolok külön tanfolyamokon sajátítják el a különféle gazdasági ismereteket, addig nálunk egyik tárgy kiegészíti a másikat. Intézetünknek nagy előnye, hogy szegény lányok is élvezhetik áldásait, mert a swanley-i 2040 K ellátás és tandíjjal ellentétben mi, néhányan — s a többiek is alig pár száz koronát fizetnek — ingyenesek vagyunk. Az igaz, hogy nincs olyan szép kilátásunk a jövőre nézve, mint kollégáinknak, mert míg ők farm-felügyelők, főkertészek, stb. lehetnek, addig mi csakis ismétlő iskoláknál leszünk alkalmazva, mint gazdasági tanítónők. Még abban sem reménykedhetünk, hogy két évi tapasztalatszerzés után biztosan állást kapunk. Ezért szivesen vállalnánk mi is gazdaságokban állást, ép úgy, mint az angol lányok, de nálunk majdnem lehetetlen ez, hisz az állások túlzsúfoltak a nők nélkül is. De ilyen kedvezőtlen kilátások mellett s jól érezzük magunkat kedves intézetünkben és úgy hiszem munkakedvünk sem marad angol kollégáinké mögött. A kedves cikkírót pedig, kinek úgy a szívén fekszik a tanítónők sorsa, igazgatóink és tanáraink nevében is szívesen hívjuk, nézze meg egyszer intézetünket, s győződjék meg arról, hogy mi szeretettel dolgozunk és haladni akarunk, hogy hazánknak hasznos szolgálatokat tehessünk.»

2. Tanterem és egyszersmind ebédlő bútorzata 24 személyre való terítékkel.

3. Négy darab varrógép.

4. A mosás és vasaláshoz szükséges összes eszközök.

5. Szemléltetéshez, egészségtan tanításához szolgáló tanszerek és végre,

6. Tankönyvül szolgáló füzetek.

A berendezés értéke 4000 korona; ez idő szerint 6 ilyen teljes felszerelés vándorol községről-községre.

A tanfolyamok tanítási tárgyai a következők: háztartásban heti két órában, egészségtan és neveléstan heti egy-egy órában, baromfitenyésztés és tejgazdaság heti két-két órában, konyha és virágkertészet, sertéstenyésztés szintén egy-egy, míg a kézimunka, illetve szabás és varrás heti 12—15 órában, végre a főzést, mosást, vasalást, tisztogatást naponta 10—12-ig csoportokba osztva gyakorolják a tanulók.

Csekély idő és csekély óraszám dacára a tanfolyamok eddigi eredményei mindenkit bámulatba ejtettek; ezen siker titka a tanítónők képzettségén és fáradhatatlan szorgalmán kívül egyrészt a leánygyermekben szunnyadó hivatásszeretet ügyes öntudatra ébresztése, másrészt az, hogy a tanfolyamok rövid tartama alatt a tanulás folytonos, mert a leányok reggel 8-tól este 6—7 óráig vannak az iskolában vidám munkával és tanulással elfoglalva.

Örömmel mondhatom, hogy ily gyors népszerűségre és közkedveltségre a tanfolyamok szervezésénél nem számítottunk.

1911 január 15-én Kecskeméten nyilt meg az első vándor háztartási tanfolyam, ezután Monoron, majd Kiskunfélegyházán. A kezdet biztató volt, ezért 1911 szeptember hóban már két berendezéssel kezdte meg a háztartási tanfolyam vándor útját és 1912 szeptember haváig 10 tanfolyamot tartott, melyeken 349 leányt vezettek be a háztartási ismeretekbe. 1912 szeptemberben pedig a fentemlített hat berendezés kezdte meg útját, hat rendszeresen képzett és kinevezett gazdasági tanítónővel, kik egy-egy vidékre állandó jelleggel vannak kinevezve.

Így nyert kinevezést a szegedi körzetbe Racsek Franciska, Putnokra Gombos Ilona, Sátoraljaujhelybe Soltész Ilona, Pécsre Csúcs Margit, Sopronba Tetzl Lujza, Nagyváradra Kapitán Mariska.

A most elmult év december 31-éig 25 tanfolyamot tartottak, mindenütt eredménnyel és ezen idő alatt mintegy 600 leány végezte azokat.

A földmivelésügyi miniszter látva e sikert, elhatározta, hogy jövő szeptemberre még több új vándor-iskolát szerel fel és a berendezések számát mindaddig emeli, míg az országban 50—60 iskola nevelheti a leányokat szorgalmas, ügyes és takarékos gazdasszonyokká.

A kinevezett tanítónők mellé a kecskeméti gazdasági tanítónőképző másodéves növendékei vannak segédtanerőkül beosztva, ami a tanítónő jelöltekre nézve is igen előnyös, mert önállóságot, készséget nyernek az oktatásban úgy, hogy mikor mint új tanítónők lépnek majd a háztartási iskolába, teljes biztonsággal végezhetik feladatukat.

A háztartási tanfolyamok ügyet a földmivelésügyi minisztérium gazdasági szakoktatási főosztálya intézi.

A vidéken a tanfolyamok előkészítésével a gazdasági szaktanárok vannak megbízva, kik érintkezésbe lépnek a községek előljáróságával és így a tanfolyamok elhelyezését, a tanítványok felvételét a helyszínén végzik el, úgy hogy a tanítónők mindent elrendezve találnak és a felszerelés kicsomagolása után a tanítást — ünnepélyes megnyitással — azonnal megkezdhetik.

Bár e tanfolyamok eredetileg a földmivelő nép gyermekei részére szerveztettek, az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy másokra is nagy jótétemény. Szegény, gazdag, földmíves, iparos és a müvelt középosztályhoz tartozó egyaránt örömest küldi hozzánk gyermekét. A 14 éves leánykától kezdve 40 éves aszszonyig voltak már tanítványaink, s úgy analfabéták mint polgári iskolai tanítónők egyforma szorgalommal tanultak, főztek, varrtak.

Kis községek és nagy városok kérik egyre a minisztertől a

tanfolyamok engedélyezését; szóval azt látjuk, hogy a tanfolyamok tartása olyan általános szükséglet, mely minden társadalmi osztály gyermekének hasznos.

A háztartási tanfolyamoknak célja a városokban nem annyira a tanítás, mint inkább az eszmének és a megvalósítás módjának ismertetése, hogy a társadalom ezen oktatás hasznát belátva, állandó iskolák felállítására törekedjék. Ezért a propagandáért tartunk tanfolyamot, Pécsett, Sopronban, Szombathelyen, Szegeden, S.-Ujhelyen, Kolozsvárt stb.

Nyáron gyümölcsben bővelkedő vidékek kérelmére gyümölcs feldolgozó tanfolyamokat szervez a földmivelésügyi miniszter, melyek eddig is kivétel nélkül mindenhol a legnagyobb elismerést és tetszést vívták ki, mert a gyümölcs és kertivetemények értékesítésének ismertetése által különösen hasznosaknak bizonyultak.

Ime, ma már csakugyan nem megyünk üres kézzel Genfbe. Mert ha be kell is vallanunk, hogy sok tekintetben elmaradtunk a szerencsésebb nemzetektől, viszont dicsekedhetünk vele, hogy a kezdeményezés megtörtént, hogy rövid idő alatt rohamos léptekkel haladtunk s e haladásunk szép reményeket kelthet háztartási oktatásunk jövőjére nézve mindenkiben.

Budapest. *Stegmüller Mária.*

A HÁGAI II. MORÁLPEDAGÓGIAI KONGRESSZUSRÓL.

(II. közlemény.)*

Az igazi morálpedagógia nem lehet üres és hitvány erkölcsprédikáció. Jó szokásokra, derék erkölcsökre nem lehet csak szavakkal és könyvekkel nevelni. Erre megfelelő példák, tettek, személyiségek, egyéniségek, jellemek kellenek. Mert az ember erkölcsi forrását nem valami belső csira teszi, hanem társadalmi környezete; cselekedete e környezet és a nevelés behatásaiból agyrendszerébe beraktározott példák és képek dinamikus utánzása. Mit ér az a good-templar, aki vizet prédikál és pálinkát iszik? Mit az a nevelő, tanító, szülő, aki tanítványa, gyermeke előtt váltig erkölcsi tanításokat hangoztat, de maga nem él velük? Ne kicsinyeljük az ifjúság ítélőképességét, hanem ellenkezőleg, lehetőleg vegyük számba ép érzékeiket! Mert amint az antialkoholizmus terjesztésére nem elég a gyermeket az alkoholizmus káraival és áldozataival statisztikailag megismertetni, úgy mindkét morálpedagógia papjaitól a papirosbeli tanítások mellett emberi fogalmak szerint mintaszerű életet és viselkedést kell követelni. Ha nem így van, ha a személyiségek önmaguk hazudtolják meg tanításaikat, ha a tanár rendetlen vagy merőben erkölcstelen életet él, hivatását hanyagul teljesíti, anyagi zavarai vagy családi bajai okozta rossz kedvében még a jó házból való nevelteket is minden komoly ok nélkül — bocsánat a kifejezésért — «lemar-

* Az első közlemény a megelőző füzetben van. *Szerk.*

huzza», akkor áldás helyett kárhozat támad munkája nyomában; akkor az éber érzékű gyermek átlát a szitán, cinikus mosollyal szemlél, hall mindent és azt gondolja: «Humbúg az egész!» Az ilyen morálpedagógiából, mely a gyermek lelkét megrontja, megfertőzi, őt hazuggá, képmutatóvá neveli, inkább nem kérünk. Ennél többet ér Isten és természet, mert mindkettő maga gondoskodik a mező virágairól és a fák madarairól. Ezt leplezetlenül annál inkább ki kellett mondani, mert tudtommal a talmi-morálpedagógiának eme katasztrofális veszedelmére még nem igen mutattak rá. Ezt nevezem én a morálpedagógia dilemmájának.

Mintha a morálpedagógiában is a külső tényezők, a keretek elnyomták volna a tartalmat. Annyit vitatkoznak és tárgyalnak még rendszerről, módszerről stb., hogy az *ember* mint minden nevelői reform és ténykedés alfája és omegája szinte egészen elpárolgott. De hát hogy is állunk ebben? Úgy, hogy — ma még — vak vezet világtalant. Avagy azt hiszik önök, hogy a nevelők, tanítók, szülők oly toronymagasságban lebegnek erkölcsileg a romlott (?) ifjúság felett, hogy tőlük méltán várhatni ennek az ifjúságnak erkölcsi megújhodását? Csekély kivételektől eltekintve, erre a felelet csak egy határozott *nem* lehet. Archimedesről beszélik, hogy egyetlen állandó (fix) pontot kivánt, melyből azután az egész földet kimozdítaná. Ilyen fix pontnak híján vagyunk a nevelésben is. Honnan vegyük azokat a mintaegyéniségeket, akikre ennél a nehéz, a legnehezebb és legmagasztosabb feladatnál szükségünk volna? Amióta világ és emberek voltak, nem szünt meg a jónak és rossznak küzdelme. Ez a küzdelem megvan a neveltekben, de nem hiányzik a nevelőkből sem. Ime már ebből is megérthető, hogy aránylag mily gyarló fegyverekkel küzdünk és hogy miért halad az emberiség az erkölcsiség ösvényén csak oly nagynehezen előre. Szenvedélyesen vitatkozunk egy olyan morálpedagógiáról, amely még nincs és megfeledkezünk a morálpedagógusokról, akik még kevésbbé vannak.

Ez az örök emberi szempont elvétve szószólóra akadt a kongresszuson is (l. fent: Mörner, Van Scheele). Jan Ligthart hollandus pedagógus és egy hágai reformnépiskola igazgatója,

fején találta a szeget, amikor «Az erkölcsi nevelés a felnőtteken kezdődjék» című értekezésében (III., 619—622. l.) mindenekfelett ennek a követelésnek megvalósítását sürgeti az egyházban, a családban és az iskolában, és sorban rámutat azokra a visszásságokra, amelyek ezen sürgős, de túlságos természetes követelés mellőzése következtében az ifjúságban lépten-nyomon jelentkeznek.

Ugyanezt hangoztatja egy amerikai szerző, Mrs. Vauce Cheney (II., 455. l.), mondván: «It is evident that we must begin the education for the child youth and man of health, sound nerves, integrity, power, peace, harmony and success *by educating surselves* to higher standards of morality».

Azért tisztelt hölgyeim, ne vegyék túlzásnak vagy nagyképüsködésnek, ha azt mondom, hogy a morálpedagógia dolgában, ami *egy* a nevelés szent ügyével, addig nem lesz rend, míg pusztán képesítésre, oklevélre támaszkodnnk. *We want no testimonials, we want men.* Ha a legutolsó baka előzőleg a sorozóbizottság rostáján kénytelen átmenni, mely testi alkalmatosságát állapítja meg, úgy a tanítói hivatást, ezt a legnehezebb és legfontosabb tisztséget nem volna szabad boldog-boldogtalan számára nyitva tartani, hanem az ismeretek mellett mérlegelni kellene azt a számos imponderabiliát, mely e hivatásnak lelkét teszi és bizony még az ismereteknél is előbbre való. Itt nincsen helye a «kettős én» elvének, melyről az irodalomban és a művészetben már annyit vitatkoztak. A gyermek nem tesz különbséget a tanítónak iskolán belül és kívüli állapotában; a tanító egész énjével áll a katedrán s kell, hogy ott mint egész ember is helyt álljon.

Hogy ez a hivatásbeli fajkiválasztás hogyan történjék, az a jövő pedagógiájának egyik súlyos problémája.

A morálpedagógia kiengesztelődése.* Különös, sőt szomorúan

* Nagyjában ennek a megoldásnak szószólója Felix *Ortt* következő című értekezésében: «*A basis for agreement in respect of moral education*» (Mémoires etc., I-ère partie, p. 86—92.).

bántó, hogy ez a mozgalom, mely a jövő nemzedékeket jobbá akarja tenni, a maga kebelében, s mindjárt kezdetben, ha nem is meghasonlást, de mély szakadást mutat. Ez a jelenség kell, hogy komolyan gondolkodóba ejtsen, mert itt az egyértelmű cél mellett nem is annyira az eszközök különféleségéről, mint az emberek különböző voltáról van szó. Tehát már megint, harmadszor is az ember! Igen, a baj nem a rendszerben van, abban, hogy vallásos vagy világi erkölcstan legyen-e, hanem az emberekben. Mert ha ezek igazán és becsületesen akarják az ifjúság megjavítását és minden egyéb mellék- és utógondolat nélkül csakis ezt, akkor ne bántsa, sértse, támadja és üsse a másiknak (ellenfelének?) meggyőződését, idealizmusát, hanem tűrje, tisztelje, becsülje azt és engedje, hogy mindegyik a maga útján haladjon és örüljön a maga eredményeinek. Mert az eszközök különbözősége ellenére ez a két irány, a gyakorlatban talán inkább mint az elméletben, szépen megfér egymás mellett. Az, aki Isten igéjének erejével igyekszik az emberiséget megjavítani, épp oly tiszteletreméltó, mint az a másik, aki az emberi lélek mélyében szunnyadó igazságérzetre és könyörületességre támaszkodva és élő tények és példák szemléltetésével akar hatni és az akaraterőt jó irányba terelni. A vallásos és a világi erkölcs neveltjei között egyaránt akadnak jók és gonoszok; ezen semminemű statisztika nem változtat. Ideje volna végre észretérni és belátni, hogy sem a vallásos, sem a világi morálpedagógia nem mindenható a náluk jóval erősebb emberi természet leküzdésében, hogy tehát a *becsületes* törekvést itt is, ott is méltányolni, tűrni, sőt lehetővé kell tenni. Idővel azután vagy egy közös szerves egységgé fog mindkettő összeolvadni, vagy a gyengébb fél — meddő törekvéseinek és silány eredményeinek tudatában — a másiknak fölényét lesz kénytelen elismerni. A magam részéről az első megoldást az emberiségre üdvösebbnek tartanám. Szabadjon tehát kimondanom azt, hogy én a mai morálpedagógiának és az eddigi két kongresszusnak alternativáját és alapját, vagyis azt, hogy vallásos vagy világi alapon történjék-e az erkölcstan tanítása, célra nem vezetőnek, meddőnek találom.

Ebben nem állok egyedül. A jövő megmunkálás és fejlődés részére egy új elvet ajánlottam[1]; «*a lelkiismeretes munkára való nevelést*» s nagy megnyugvással tölt el az, hogy egy a napokban megjelent írásban[2] a bécsi egyetemnek egyik kiválósága ugyanezt vallja, mondván: «*Arbeit und Verantwortlichkeit*». Ezt szervesen kiegészítené «*a szeretetre való nevelés*», melyből önként fakad az, amire az emberiségnek legnagyobb szüksége van: *az igazságosság*. A new-yorki Columbia-egyetem világhirű elnöke írja legújabb könyvében[3]: «Justice is itself the one real and continuing ground of security for both men and nations... and this lask is nothing less than part and parcel of the moral education and regeneration of mankind» (48—9. l.),

*

Az erkölcsi világban is lábrakapott széthúzás és zűrzavar közepette s azokkal szemben, akik még az erkölcsnek fogal körét és tartalmát is függővé teszik az idők sorától, kötelességünk valamely örökké igaz erkölcsi törvényt magunknak és az emberiségnek emlékezetébe idézni. «Valamit akartok azért, hogy cselekedjenek az emberek tiveletek, azont cselekedjétek ti is azokkal; mert ez a Törvény, és a Próféták».[4] «Mert az egész törvény egy beszédbe foglaltatik bé, ebbe tudniillik: Szeressed felebarátodat, mint magadat».[5] Igen, a Szentírásnak ez a két tétele, mely voltaképpen *egy*, felette áll minden vallásbeli vagy világi morálpedagógiának, ez adja meg mindkettőnek legbecsesebb foglalatját és a győzelem azé lesz, amely ezt a hatalmas emberszeretetté kiszélesített felebaráti szeretetet tökéletesebben tudja megvalósítani.

[1] Tanáregyesületi Közlöny 1912 szept. (96. l.) és Zeitschrift für das Realschulwesen 1912 dec.

[2] Dr. Friedrich Jodl: Das Problem des Moralunterrichts in der Schule (Neuer Frankfurter Verlag 1912, 45 l.).

[3] N. M. Butler: The International Mind (New-York, Scribner's 1912, 121 p.).

[4] Máté ev. 7, 12; Lukács ev. 6, 31 (Károli Gáspár ford.).

[5] Pál levele a galat. 5, 14; Máté ev. 5, 43; 22, 39; Lukács ev. 10, 27; Mózes 3. k. 19, 18.

Ettől — sajnos — ma még nagyon messze vagyunk. S éppen napjaink szolgálnak e tekintetben a legszomorúbb tanulságokkal a Kárpátokon belül és kivül. Idebent egyazon nemzetnek fiait választja el engeszteletlen harag és gyűlölség; a nagyvilágban pedig a kereszt jegyében folyik népek és nemzetek írtása.* S ne mondja senki, hogy ez nem tartozik a morálpedagógiára, mert az erkölcsi élet tanításai és a valóság tényei között ennél kirivóbb ellentét már nem is képzelhető. Bizony, a sivár jelenért csak saját érzelmi és gondolatvilágunk nyujt némi vigasztalást egy szebb és jobb jövő képében, amikor az emberiség egyeteme tudatára fog ébredni annak, hogy az *erkölcs* az, mely őt az állat fölé emeli.

Minden erőnkből azon legyünk tehát, hogy a jókat erősekké tegyük és az erőseket jóvá; mert jaj annak a népnek, ahol a jók gyengék és az erősek rosszasága elhatalmasodik!

Nem kell sokáig kutatnom, hogy mivel fejezzem be a morálpedagógia hatalmas problémájáról folytatott eme szerény elmélkedéseket. Az ember, mi magunk lévén minden pedagógiának és morálpedagógiának középpontja; s minthogy mi magunk vagyunk egyben eszköz és erő, mindenek előtt és felett ezt kell javítani, erősíteni. Munkálkodjunk tehát szüntelen saját tökéletesítésünkön, szálljunk magunkba, igyekezzünk kiismerni ne csak a kicsinyek kis hibáit, hanem megismerni a bennünk rejlő sokszor nagyobb hibákat, mert csakis így sikerülend morálpedagógusokká lennünk és megközelíteni a költő szavát: «Minden ország támasza és talpköve a tiszta erkölcs».

Budapest. *Kemény Ferenc.*

* A bolgár komitácsik és a görög antartisek «működéséről» dr. Hans Barth ezeket írja Szalonikiből a «Berliner Tageblatt»-nak (1912 nov. 27.): «Und diese Teufel wirken im Namen Christi ... Welche Schmach für die Zivilisation und — das Christentum!»

AZ OROSZ NŐIMUNKA.

Akik iparművészeti tervezéssel, s főleg tesztil iparral s női kézimunkával foglalkoznak, a népipari termékek fantáziát termékenyítő s megifjító hatását nem nélkülözhetik. A modern tervezéseket a divat szeszélye csakhamar avulttá teszi, míg a népművészetben megnyilatkozó nemes konzervativizmus örökbecsű dolgokat teremt. Érdekesen nyilatkozik meg a nép teremtő fantáziája abban a 38 táblából és közel 70 mintából álló gyűjteményben, melyet Ella Salwén válogatott össze és adott ki az orosz népipar legszebb szövés, csipke és hímzésmunkáiból.*

Az orosz nőikézimunka legbecsesebb anyaga mindenkor a len volt, írja a mintákhoz fűzött bevezető sorokban a szerző. Az orosz parasztnő nemzeti jelvénye lehetne bizvást a szép kékszínű lenvirág, mert talán senki sem foglalkozik több hozzáértéssel és szeretettel a len és a vászon feldolgozásával, mint épen az orosz asszony.

A legrégibb mondák mesélnek már a finom lenfonálról s a vászon szépségéről, s a legfinomabb szálat sodró leányt nem egyszer a cár fiának kezével jutalmazza meg a rege. A parasztasszony, noha úgyszólván teljesen jogtalan volt férjéhez képest, tudta mindig, hogy amit ő font-szőtt, az az övé, mellyel szabadon rendelkezik, s pénz-szerzés okából a városokba vándorló férjét s fiait olyan vászoninggel ajándékozta meg, melyet keresztöltésű szép mintával himzett ki, hogy az mindig emlékeztesse

* Russische Frauenarbeit. Gesammelt und herausgegeben von Ella Salwén. Plaeun í. V. Christian Stoll. 9 M.

otthonára, az édes anyjára. A szép formákkal és színekkel örömteli képzeleti világot varázsolt maga körül a legszegényebb asszony is, s kemény sorsát feledte a munkájában való gyönyörködés és házatája ékesítése közben.

Az orosz női munkák, leginkább áttörések (vagdalások), csipkék s keresztöltésű hímzések sokszázados emlékei maradtak meg a törülközőkön, ingeken, kötényeken és fejkendőkön, melyek a családban leányról-lányra firól-fira öröklődtek, s melyek igen jó, úgyszólván művészi izlésről tanuskodnak. Alig 10—15 éve, nehéz, inséges esztendőkben bizottságok alakultak a nyomor enyhítésére s ezek mutattak rá, hogy a nép jólétének emelésére a nemzedékről-nemzedékre öröklődő háziipart lehetne felhasználni.

A kísérletek várakozáson felül sikerültek. A háziipar feléledt a falvakban s csak némi technikai és művészi irányításra és szervezésre volt szükség, hogy a termékek piacképesek legyenek s a modern követelményeknek megfeleljenek. Nem vetették el a régi formát, de a mai izléssel hozták azt kedves harmoniába.

A legnagyobb érdeme van a kedvező fejlődésben a moszkvai Stroganoff-féle iskolának. Ez az intézet elméletileg és gyakorlatilag kitünően képzett tanítványait küldte a falvakba tanítókul és tanácsadókul. A legfőbb gyűjtőhelyek voltak Péterváron, Moszkvában és Poltawában, ide küldték az ország minden részéből az eladásra szánt készítményeket. Ezen városokban népipari muzeumokat is létesítettek, melyek a tanulni vágyóknak fontos szolgálatokat tettek.

Csakhamar a külföld is felkarolta ezen eredeti néphimzéseket; Londonban divattá vált az orosz kézimunka s mindenütt sikerrel vette fel a gépimunkával a versenyt. S ez természetes is, mert ezek a munkák olcsók voltak; sehol a világon nem tudnak oly kevés munkadíjjal megelégedni, mint az orosz falvakban, hol oly hosszú a tél, s oly kevéssé ismerik az angol mondást: az idő pénz.

Ezeket a készítményeket igen jól fel is lehetett használni a butorok művészi diszítésére, helyiségek ekesítésére, de legin-

kább mégis a női öltözékekre. Itt helyet talált a likacsos szegély, a csipke, a csomózás és a gyöngymunka is. Mégis a csipkeverés volt a leginkább üzött technika. Ezeket a csipkemunkákat ősidőkben Görögországból és Bizáncból hozták be, s a tetszetős minták az egész országban elterjedtek s átalakultak, fejlődtek. Különösen a templomok és zárdák voltak az értékes készítmények fogyasztói, itt használták a papi öltözékek, oltárok stb. diszítésére. Idővel természetesen növekedtek a művészi követelmények is, melyeket e munkához füztek, úgy hogy a XVII. században már cári mintarajzolók is voltak, kik a nőikézimunkákra s különösen a csipkékre terveket készítettek.

Manapság különösen az özvegy cárné Mária Fedorowna karolta fel nagy szeretettel a csipkét, úgy hogy az orosz csipkeipar nagy fellendülése egyenesen neki köszönhető. Az ő segítségével nyitotta meg Pétervárott Davidora asszony 1883-ban államköltségen híres csipkeiskoláját. Ez az iskola mindenek előtt ügyes tanítónőket képezett s csak azután nyitott tanfolyamokat a nagyközönség számára. A tanfolyamok most három évig tartanak, s mindig 25 fiatal leány talál felvételt egy-egy tanfolyamra. Sokat ér, hogy nem csupán hivatásszerű képzést nyujtanak e tanfolyamokban, hanem jó általános míveltséget is. A tanulók többnyire olyan vidékről jönnek, ahol a csipkeverés már otthonos. A jól képzett erőket azonban ki is küldik ipari missziónáriusoknak olyan vidékekre, hol a klepplizés még ismeretlen; így sok munkaerőt hóditanak meg ennek az értékes technikának. Említésre méltó, hogy ez az állami iskola az orosz csipke legnagyobb mintagyűjteményét őrzi.

Az orosz csipke egy fajára jellemző — s ez az említett gyűjteményből is kitetszik, — hogy többszínű s erős cérnából készül szalagszerű csikokban. Mintázata egyszerű úgy szólván naiv, de igen dekorativ és festői hatású. Azonban természetesen ezen kívül igen sokféle tipusu csipkét készítenek; templomi célokra különösen szép *aranycsipkét* használnak, s különösen az iránt a csipke iránt mutat a közönség ma is rendkívül nagy érdeklődést. Az arany-csipke készítésében az orosz asszonyok

különösen ügyesek, könnyűséggel győzik le a nehézséget, melyet a kemény és törékeny fémszállal való munkálkodás okoz. Ép ilyen ügyesek a gyöngymunkában is, melyet a legrégibb idő óta űznek. Himeznek is gyönggyel, de különösen szép mintás fonatokat készítenek füzött gyöngyből. Ezeket tarsolyoknak, betéteknek, nyakszalagoknak, karkötőknek használják fel.

Az orosz asszonynak a szép iránt való erős szeretetét leginkább a háziipari foglalkozása bizonyítja, amely évszázadokon át a legnagyobb áldása volt a népnek mind gazdasági mind nevelési szempontból. Nekünk, kik hasonló becses népipari munkákkal bírunk, különösen az orosz iparfejlesztés és a munkák piacképessé tevése szolgál hasznos tanulságul. De hol veszszük mi a fejedelmi pártfogókat, a Maria Fedorownákat? Az állami támogatás — ha szerényebb méretű is, — hála Istennek nálunk sem hiányzik.

Budapest. *Szigethy Karolina.*

A MONTESSORI-FÉLE NEVELÉSI RENDSZER ÉS KRITIKÁJA.

E sorok írója a magyar pedagógiai szaksajtóban ismételten igyekezett ráirányozni a figyelmet a Montessori-féle nevelési rendszerre. (Lásd «Gyermektanulmányi Lapok», «Kisdednevelés», «Társadalmi Múzeum», stb. Azóta az a mozgalom, mely e rendszerből indult ki, világszerte hódít. Anglia, mely legutoljára kapta fel Montessori Mária eszméit, s parlamenti bizottságban foglalkozott azokkal; külön Montessori-egyesületet alakított, melynek megbizottja van Rómában s a pedagógusok valósággal törik magukat az olasz nyelv tanulásában, csakhogy győzelemül a Dottoressá-tól szerezzék be információikat. Angol hölgyek nyernek kiküldetést Rómába, hogy a helyszinen tanulmányozzák a kérdést, s az Angliában e tárgyban tartott felolvasásokat ezer és ezer tanító látogatja. Most végül Edmond Holmes a Montessori-féle rendszert népszerűen írt könyvbe foglalta, mely rövid idő alatt második kiadást ért. De utánozzák már a Montessori-féle iskolákat a világ legtávolabbi részeiben és az Egyesült-Államokban, Indiában, Mexikóban, Koreában, Khinában. Mindenik egymásután támadnak az úgynevezett «casa dei bambini»-k a Montessori-féle iskolák mintájára.

Mi a Montessori-féle rendszer s miben különbözik más rendszerektől? A montessori-rendszer fő elve — fejtegeti Holmes — az önnevelés elve. A tanító vagy tanítónő ahelyett hogy mindent, vagy majd mindent elvégezne a gyermek helyett, minél kevesebbet végez helyette, ráhagyja őket saját képességeik kifejtésére. Ebből folyólag ha összehasonlítjuk egymással a tanító és a gyermek viszonyát, első sorban azt állapíthatjuk meg, hogy Montessorinál a nevelés és oktatás mindenekelőtt

passzív és protektív jellegű, nem pedig irányító és beavatkozó. Mert szerinte minden igazi fejlődés és nevelés önirányító. A tanító teljesen háttérbe vonul itt s e mindennapi feladat nem az, hogy ők tanítsanak, hanem hogy a gyermek tanuljon.

Igaz, hogy ugyanezeket a nézeteket már Fröbel és Angliában a jeles pedagoga, Charlotte Nason is kifejtették. Fröbel «Menschen Erziehung»-ja és «Kindergarten»-je majdnem ugyanazon elveken alapszik. A különbség inkább csak az elvek alkalmazásában van, illetőleg a módszerekben s e szempontból úgy Montessori, mint Miss Nason a maga rendszerét tökéletesebbnek véli a Fröbelénél.

Fröbel maga is meg volt győződve, hogy rendszere a nevelési tudomány utolsó szava. Azok a foglalkoztatások, melyeket ő kijelölt, a gyermeknél néha nemcsak a képzés lehetőleges eszközei voltak több egyéb közt, hanem az egyedüli helyes és szükséges eszközök. És mégis ma már, bár igen sok Fröbelianus maradt hű a mester nagy elvéhez, az önirányító cselekvéshez, de módszerét egyébként már kevesen követik feltétlenül.

Ami az angol Miss Nasont illeti, az ő methodusa viszont annyira az orthodox angol nevelési szellemben gyökerezik, hogy alig lehet szó róla a Montessori programmjával egyidőben. Tényleg az jóformán csak tehetősebb gyermekekre szorítkozik, mert intenzív kisdednevelést tételez föl s tulajdonképen csak a hatodik évvel veszi kezdetét, tehát ép abban az életkorban, amelyben Montessori feladata véget ér; ha ugyan figyelmen kívül hagyjuk legújabb experimentumait a még idősebb gyermekekkel, melyek azonban ma még a kezdet kezdetén vannak.

Tagadhatatlan azonban, hogy Mária Montessori és az ő «caso dei bambini»-jei sokkal nagyobb merészséggel és következetességgel valósítják meg a három rendszer közös elvét, a gyermekek szabadságát és minden eddiginél meglepőbb eredményekkel. Nem mintha az aparátus, melyre támaszkodik a híres olasz pedagóga, tökéletes volna. Sőt inkább minden arra mutat nála, hogy a betü öl, s csupán a lélek az, mely megelevenít. Nehéz is volna elhinni, hogy néhány kocka himzőráma,

pár köteg szines selyem stb. volnának épen azok a taneszközök, melyekre eddig hiában várt a világ; amelyek most tökéletes forradalmat idéznek elő nevelésügyi eszméinkben. Nem szabad ezeket fetiseknek vennünk. Fröbel evangeliumára sem esküszik ma már senki, ami a játékszereket s foglalkoztatásokat illeti. Lehet, hogy Montessori eszközeit az idővel jobbak és tökéletesebbek váltják fel. Mint mindenütt, úgy itt is valószinüleg többet ér e módszernél a mester. A veszély tehát ott van, hogy akadhatnak exaltált tanítványok, akik e módszert maga az elv, a szellem fölé állítják. Pedig e rendszerben vannak még kiforratlan pontok, melyekre Holmes is rámutat könyvében. S így szerinte szükséges volna a rajzra, táncra, szavalásra, költészetre, mesék hallgatására több súlyt fektetni a programmban. S ha amellett a vallásos nevelés problemájának a megoldására is komoly kisérlet történik, akkor Holmes szerint valószinű, hogy a Montessori-féle rendszer a legkitünőbbnek fog bizonyulni, kis gyermekek oktatására. De ismételjük, a szellemen, mely a nevelést áthatja, nyugszik minden siker, s Holmes említ egy iskolát, melyet a többek közt meglátogatott, ahol a Direttrice nem látszott felfogni a rendszer helyes alapgondolatát, s ahol ehhez képest az eredmények is szinte komikusan rosszak voltak.

Rendes körülmények között azonban és különösen a Montessori személyes vezetése alatt álló iskolákban feltünő a gyermekek tisztasága, és az, hogy a gyermekek már 4—5 éves korukban korlátlanul tudnak irni és olvasni. Kérdés ugyan, hogy mennyiben tekinthető ez nevelési eredménynek és mennyiben tisztán mechanikus készségnek. Oroszországi ghettókban szintén van példa rá, hogy a gyermekek ily korban tökéletesen olvasnak héberül, mert nincs más tárgy, amivel foglalkozzanak. Angliában ellenben a 8 éves kor az a kívánatos határ, amelyben ezeket az eredményeket a gyermeknél elérni legcélszerűbbnek tartják. Épen ezért vannak kiváló nevelésügyi szaktekintélyek, köztük épen a már említett Miss Charlotte Nason, akik a Montessori-rendszer ezoldalú előnyeire nem fektetnek túlságos súlyt s azt mondják, hogy semmi sem könnyebb, mint ily ered-

ményeket érni el azon az áron, hogy a gyermek figyelmét és elméjét egyirányba koncentráljuk. Ez a titka — mondják — minden állatidomításnak, zenei csodagyermekek, akrobaták stb. kiképzésének. Egy gyermek, mondja Miss Nason, akár görögül olvashat, szonatákat komponálhat ötéves korában, föltéve, hogy akaratát és törekvéseit ebbe a mederbe tereljük.

Ettől eltekintve, figyelmen kívül hagyva ezúttal a jó magaviseletet, tisztaságot s az írásban és olvasásban való gyors előmenetelt, Miss Nason szerint nem sok az, ami új és ami elvi jelentőségű marad Montessori rendszerében. Legföljebb ilyennek volna mondható a betük konturjainak a látóérzék helyett az ujjakkal való kitapogatása. De Miss Nason itt is kétségbe vonja annak okszerűségét, hogy két érzék közül a kevésbbé pontosat, a kevésbbé aktívat használjuk. Az egészben inkább hipnotikus állapotot lát, bár tudja, hogy a kontinentális iskolákban nem ritka eset hypnotikus szuggeráció útján hatni, mégis veszélyt lát ebben, mert az ily gyermekekből lesznek aztán a gyönge akaraterejű teremtések, akik képtelenek minden önfegyelmezésre.

Általában az angol pedagógiai körök kezdik józanabbul megítélni azt a világszerte keltett érdeklődést, melyet főleg Amerika nyomán a Montessori-féle iskolák gyors sikerei ébresztettek. Skepszissel fogadják a szemnek a tapintó érzékkel való helyettesítését, mint e rendszer egyik alapgondolatát, s tagadják, hogy ezt a törekvést az úgynevezett «tudományos pedagógia» kizárólagos jellegével volna joga kezdeményezőjének felruházni. Főleg Miss Nason, bár teljes elismeréssel van az olasz pedagógia iránt, s már kimutatta, hogy a gyöngéd és figyelmes bánásmód a gyermek méltóságát alkalmas érvényre juttatni s hogy a gyermek jogai magukba foglalják az önmagát fejlesztés szabadságát is. Mindazáltal úgy hiszi, hogy ezek az eredmények nem állnak arányban azzal a költséges apparátussal, melyet a rendszer szükségessé tesz, ami pedig a tapintás fejlesztését illeti, a látás helyett azt nem habozik pedagógiai botlásnak bélyegezni.

Budapest. *Várnai Sándor.*

AZ ISKOLA BIOLÓGIAI KERTJE.

Cornel Schmitt präparandiai főtanító azon buzgólkodik, hogy az iskolai biológiai kerteket Németországban a népiskolákban is meghonosítsák. Evégből a «Preussische Schulzeitung»-ban cikkelyt tett közzé, amelyben kimutatja, hogy még a legszerényebb viszonyok között levő iskola is létesíthet biológiai ültetvényeket, amelyek nagy hasznára vannak a természetrajz tanításának.

Miután nálunk *biológiai* iskolakert tudtommal a pozsonyin kívül még nincsen s egyáltalában még alig történt valami az iskolai ültetvényeknek a természetrajz tanításában való értékesítése tekintetében, talán hasznát vehetjük Cornel Schmitt sok évi tapasztalon nyugvó fejtegetéseinek a polgári iskolákban is.

Szerinte az iskola biológiai kertjének létesitése ellen rendesen két okot szoktak felhozni: 1. nincsen alkalmas hely az ültetvények számára; 2. nincs fedezet erre a célra. Ezen okok közül azonban egyik sem állhat meg. Mert már 5·5 m^2-nyi területen is lehet olyan biológiai növénycsoportokat termelni, amelyek alkalmat nyujtanak az alapvető biológiai jelenségek megfigyelésére és érzékelésére. A hozzávaló költség pedig — ha a megmunkálásban a növendékek közreműködését vesszük igénybe, aminthogy ez határozottan kívánatos is — nem haladja meg az 5—8 kor.-t.

Az ökológiai növénycsoportokhoz megválasztandó növényfajokra nézve a következő irányelvek tartandók szem előtt:

1. Lehetőleg olyan növények használandók fel, amelyek az illető környéken otthonosak, tehát az iskola által nagyobb nehézség nélkül megszerezhetők.

2. Tekintettel kell lennünk a gyakrabban előforduló mérges növényekre, hogy a növendékek ezeket közvetlen szemlélet alapján megismerjék.

3. A megválasztásnál figyelemmel kell lennünk arra, hogy az illető növényeket ne kelljen minden esztendőben újra ültetni. Tehát lehetőleg *évelő*, vagy legalább *kétévi* növényeket honosítsunk meg; az egyéviek közül pedig lehetőleg olyanokat, amelyek magvaik elszóródásával maguktól hoznak ismét tenyészetet a következő évben.

4. Lehetőleg olyan fajokra essék választásunk, melyeknek a termelése nem igényel ápolást.

Azonkívül tekintettel kell lennünk arra is, hogy mekkora hely áll rendelkezésünkre, s ehhez képest kell esetleg súlyt vetni arra is, hogy olyan fajokra essék választásunk, amelyek nem igényelnek nagyobb helyet. Ugyancsak figyelemmel lehetünk arra is, hogy a megválasztandó fajok beszerzése ne járjon költséggel.

Lássunk már most egy biológiai ültetvénytervet, amely a legegyszerűbb körülmények között is megvalósítható. Tegyük fel, hogy valamelyik iskola kert hiányában csakis az iskola telkét határoló egyik fal mentén fekvő 5 m hosszú és 1 m széles sávval rendelkezik ültetvények számára, mely azonban a déli órákban napfényhez jut. Az árnyékosabb helyre szánt növényeket *-gal jelöljük meg.

A mondott feltételek alapján megállapított tervezetből kitűnik, hogy az 5 m^2-es területen különböző ökológiai jelenségek érzékelésére alkalmas 29 növényfajt termelhetünk. A felhasználandó növények legnagyobb részét a tanár maga szerezheti be sétái alkalmával; másoknak a magvai bizonyára díjtalanul kaphatók az állami botanikuskertek igazgatóságától. Cserjék és fák a vidéken könnyen kaphatók részint kerttulajdonosoktól, részint a községi faiskolákból. A feliratok falemezkékre alkalmazhatók, amelyeket világossárga olajfestékkel kell bemázolni s azután ceruzával kell ráírni a növények neveit, még mielőtt az olajfesték teljesen megszáradt. Különben sárga olajfestékes, 18 cm

hosszú jelzőtáblácskák 100 db-ként 1·10 K-ért kaphatók a Mauthner-cégtől; ugyanez a cég *iskolai kertek részére* nettó-áron szállítja a magvakat is.

A legegyszerűbb körülményekhez alkalmazott ökologiai ültetvény terve.

Csoport	Biologiai jelenség	Növényfaj	A növény helye az ágyban	A csoportágy hossza 1 m szélesség mell.
I.	A levél védelme állatok ellen	1. Beléndek 2. Sóskafa 3- Nadálytő	1 2 3	1 m
II.	Védekezés a túlságos párolgás ellen	1. Madársóska* 2. Vad murok 3. Ökörfarkkíró 4. Cickafark	1* 2 3 4	1/2 m
III.	Megporzás rovarok révén	1. Foltos kontyvirág* 2. Búbos lonc 3. Mezei zsálya	Fal 1* 2 3	3/4 m
IV.	Idegen megporzás elősegitése	1. Kecske fűzfa 2. Orvosi kankalin 3. Harangvirág	2 1 3	1 m
V.	A megporzó szervek oltalmazása	1. Mácsonya 2. Szurkos mécsvirág 3. Búzavirág 4. Oroszlánszáj 5. Gyüszüvirág (piros) 6. Kankalin (sugár)	1 2 5 4 3 6	3/4 m
VI.	Sarjakkal való szaporodás	1. Saláta boglárka* 2. Szamóca 3. Hóvirág 4. Kökörcsin (berki)	Fal 1* 2 3 4	1/2 m
VII.	A magvak elterjesztésére való berendezés	1. Vörös berkenye 2. Tüdőfű 3. Bürüklevelü gémorr 4. Nyenyúljhozzám 5. Ragadós galaj 6. Pongyola pitypang	1 3 2 5 4 6	1 m

Hogy ez a 29 növényfaj mennyi biológiai megfigyelésre és kísérletre nyujt alkalmat, az kitűnik a következőkből.

I. csoport. Védekezés lombevő állatok ellen. A *beléndek* molyhos-ragadós leveleit undorító izük miatt semmiféle állat sem eszi. Nagyon mérges növény.

A *sóskafa* hajtásain többágú tüskék (átalakult melléklevelek) védik meg a közvetlenül felettük álló leveleket és a hónaljukban fakadó rügyeket a lombevő állatok ellen.

A *nadálytő* levelein szúróserték vannak, amelyek elől legott elmenekül a csiga, amint rátesszük a levélre. Ellenben néhány levelet

* Árnyékot kedvelő növények, tehát a fal mellé ültethetők; feltételezzük, hogy az ágy délnek vagy nyugatnak fekszik, tehát meglehetősen napos helyen.

mozsárban összezúzunk s azután bocsátunk rájuk csigát, amely néhány napig koplalt, ez mohón eszi az összezúzott leveleket, holott az ép levelek elől menekül. Épúgy megeszi a csiga azt a levelet is, melynek a felszínéről a sertéket borotvával levágtuk.

II. csoport. Védekezés a túlságos párologtatás ellen. A *madársóska* napfényben lefelé hajtja levélkéit, hogy kevésbé érje a napsugár; ily módon korlátozza a túlságos párologtatást.

Éjszakára is függőlegesen lefelé hajtja levélkéit, amivel azt éri el, hogy levélkéit kevésbé lepi el a harmat. Ugyanez a jelenség mutatkozik akkor, ha árnyékban levő madársóskacsoportot lefedünk pl. szivarskatulyával. (Alsó levélállás).

A *vad murok* főgyökere rendkívül hosszú. Miért? . . . Jól mívelt kerti földben húsosabb lesz a gyökere. (Sárgarépa tenyésztése a vad murokból!)

Az *ökörfarkkóró* leveleit molyhos takaró védi meg a túlságos párologtatás ellen. A levelek alkotása és állása pedig alkalmas arra, hogy esőben a főgyökérre tereljék a vizet. Ennek megfigyelése végett öntözzük meg felülről a növényt!

Merítsünk egy ökörfarkkóró-levelet víz alá. Ha kihúzzuk a vízből, azt fogjuk tapasztalni, hogy se a fölszíne, se a visszája nem ázott át. Ez javára szolgál a növénynek azért, mert a levélnek mind a két fölületén vannak szájnyílások, amelyeknek nem szabad bedugulniok a víztől, nehogy a párologtatás teljesen megakasztassék.

A *cickafarkot* az oltalmazza a túlságos párologtatás ellen, hogy leveleinek a lemeze számtalan apró levélkére van osztva. (Millefolium = ezerlevelű).

III. csoport. Megporzás rovarok révén. A *foltos kontyvirág* megporzásáról apró legyek gondoskodnak.

A virágzata tudvalevőleg buzogányformájú; ezt zöldes burok veszi körül, melynek alja zárt üstöt alkot, a felsőrésze pedig sátorszerű. Ebből a virágzati burokból emelkedik ki a buzogány, vagyis a torzsavirágzat. Ennek a barnásvöröses színe vonzza a legyeket; miután rászálltak, lemásznak rajta az üstbe (t. i. a burok aljába), ahol fogva maradnak mindaddig, amíg a megporzás meg nem történt. Az üst torkában ugyanis szőrkoszorú van, mely lefelé utat enged a látogatónak, de fölfelé nem engedi menni; a megporzás után azonban elernyed a virágzati burok, s akkor kiszabadulnak belőle a látogatók, dúsan megrakva virágporral, amely arravaló, hogy vele azt a virágot porozzák meg, amelyre legközelebb rá fognak szállani.

Vágjuk le a kontyvirág fakadóban levő virágzatát, állítsuk nyelével vízbe, a virágzatot magát pedig a melléje helyezett hőmérő gömbjével együtt boritsuk be vattával. Néhány óra mulva azt fogjuk látni, hogy a virágzat mellé helyezett hőmérő néhány fokkal (esetleg 8°-kal is) magasabb hőmérsékletet mutat, mint a mennyi a körülötte levő levegő hőmérséklete. Ez a magasabb hőmérséklet, valamint a torzsának húsra emlékeztető színe és undorító szaga, dögre szálló legyek csalogatására szolgál.

A *bübos lonc* (Lonicera periclymenum) virágját esti lepkék porozzák meg. Vízszintes helyzetű virágjai azért estefelé (6 és 7 óra között) nyílnak s különösen ez idő tájban illatoznak erősebben. Fakadó

virágai fehérszínűek; ezekre szállnak rá először a zúgólepkék s innen a torukra tapadó virágport elszállítják az idősebb, sárgás virágokba, a melyekben a bibe helyzete olyan, mint amilyen a fakadó virágokban a portokoké. (A porzók és a bibe *helyzetváltozása* az idegen-megporzás elősegítése érdekében.)

A *mezei zsálya* méh- és dongóvirág; ezek eszközlik a megporzását. Előrenyúló s boltozott felső ajakában a 2 porzója van. A *porzószálak* alsó részeikkel 1—1 mankóra támaszkodnak, amelyek elzárják a *párta* torkát. Amikor a dongóméh rászáll a párta alsó ajakára, a bibeszál lehajlik s a bibe hozzáér a hátához. A dongóméh ezután bedugja fejét a párta csövébe s ennek következtében lenyomja a porzók mankóit; de akkor a porzók tokjai odaverődnek a méh hátára s rászórják a virágport. Ha a méh azután megint egy másik virág alsó ajakára száll, ennek a lehajló bibéjét megporozza a méh hátán levő virágpor.

Ha egy kis pálca hegyével (vagy szalmaszállal) befelé toljuk a porzók mankóit, erre kibujnak a porzók a felső ajak alól s lefelé hajolnak; amint a nyomást megszüntetjük, megint visszapattannak.

IV. csoport. Idegen-megporzás biztosítása. Mint *kétlakú* növény ide tartozik a *kecskefűzfa*.

Az *orvosi kankalin* virágaiban hosszuszálú porzók mellett a bibe rövidszálu, ellenben rövidszálu porzók mellett a bibe hosszuszálú. Ennek következtében a méh vagy a dongó az egyik virágban először a portokokhoz ér, a másikban pedig először a bibére akad, aszerint, amint a virág rövid vagy hosszú bibéjű. Így tehát egy rövid bibéjű virágból mindig egy hosszú bibéjű virág bibéjére szállítja a virágport és viszont.

A *harangvirág* porzói eleinte szorosan hozzásimulnak a bibeszálhoz; ez sűrüen van megrakva kurta szőrökkel, úgy hogy lámpahenger-kefére emlékeztet. A portokok befelé nyílnak s rászórják a virágport a szőrös bibeszálra. Innen azután a látogató rovarok testére tapad. Idősebb virágban a bibe három ága szétterpeszkedik s akkor a virágra szálló rovar a testén fiatalabb virágról magával hozott virágporral megporozza a bibét.

V. csoport. A megporzó szervek oltalmazása. A *takács-mácsonya* ellenállású levelei szárölelők s aljukkal medencét alkotnak a szár körül, amely esős időben vízzel telik meg. Ebbe belefulnak a száron felfelé mászó mézrabló rovarok. A rovarhulláktól trágyaszerű lé képződik a medencében, amely a növény táplálására szolgál. (Időközönként vizsgáljuk meg, hány rovarhulla van a medencében!)

A *szurkos mécsvirág* szára különösen a virág közelében ragadós, úgy hogy a mézrabló rovarok odatapadnak. Virítás után a vöröses barna mirígyszőrök nem termelnek többé ragadós anyagot, hanem elszáradnak.

Az *oroszlánszáj* pártájának két ajaka rendesen csukva van s csak bizonyos erő kifejtésével nyílik fel. Harmat és eső tehát nem éri a megporzó szerveket és hivatlan vendégek nem férnek a mézhez.

A *piros gyűszüvirág* pártája csüngő harangformájú s így oltalmat nyujt a megporzó szerveknek a nedvesség ellen.

A *sugár kankalin* pártájának a torka olyan szűk, hogy a ned-

vesség nem hatolhat a párta csövébe, miután a levegő áthatatlansága megakadályozza a víz behatolását. (Kísérlet szűknyakú palackba szorosan illesztett tölcsérrel!)

VI. csoport. Sarjakkal való szaporodás. A *saláta boglárka* leveleinek hónaljában sarjgumók fejlődnek. (Búzaeső!) Ezekből, valamint a gyökérnyalábok (gumók)-ból is új növény fejlődik, ha kedvező körülmények közé jutnak.

A *szamóca* indái gyökeret vernek és új növényt hoznak létre. Ha levágunk néhány indát s nedves itatós papiron tartva üvegharangot borítunk föléjük, azt fogjuk látni, hogy rügyeiken gyökérkék képződnek.

A *hóvirág* hagymája legbelső rétegének hónaljában rügy képződik, amelyből új hagyma fejlődik.

A *berki kökörcsin* tőkéjének végén ősszel már látható a jövő év tavaszi hajtása; rajta kívül azonban egy rügy is látható, mely a földben a növény virítása után vízszintes irányban továbbfejleszti a tőkét.

VII. csoport. A magvak elterjesztését célzó berendezés. A *vörös berkenye* gyümölcse élénk színével a zöld lomb között is már messziről látható, csalogatva a madarakat, amelyeknek táplálékul szolgál. Ilyenkor a magja már megérett és csirázóképes. Kemény héja megóvja a sérüléstől; a madarak pedig elhullatják a magvakat a bélsárral s ilymódon szerte terjesztik a növényt.

A *tüdőfű* (valamint a kankalin) szára arra az időre, amikorra a magvak megérnek, kemény és merev lesz, úgy hogy a szélben ideoda himbálódzik, miközben parittya módjára röpíti el a magvakat.

A *büröklevelű gémorr* (Erodium cicutarium), az ú. n. *órafű*, öt termője és a közöttük levő termésoszlopocska össze vannak nőve; az öt hosszú bibeszál és a termésoszlopocska együttvéve képezik a «hosszú orrot». Amikor megérett a «gémorr», a száradó bibeszálak a magházakkal együtt leválnak a termésoszlopocskáról; a bibeszálak alsórésze t. i. dugaszhúzó formájára összecsavarodik, s ez a csavarodás, pödrődés azután mind feljebb ér, amíg a termés hirtelen le nem pattan az oszlopocskáról és elhajíttatik. A bibeszál azontúl is rajta marad a magházon s az a sajátsága van, hogy nedves levegőn összecsavarodik; eközben befúrja a magot a földbe.

Tartsuk a gémorr termését egy ideig meleg kezünkben! (A magvacskák leválnak a középoszlopocskáról és az orrszáluk dugaszhúzó módjára összepödrődnek. Tegyünk egy magvacskát lemezpapírba vájt lyukba s hullassunk az orrszálra egy csepp vizet! (A dugaszhúzó formájára összepödört orrszál keringésnek indul); amikor megszárad, újra összepödrődik). Tegyük a magvacskát hegyével le a földbe, nedvesítsük meg orrszálát s szúrjunk mellette pálcikát a földbe, hogy ez megakassza a szálai keringésében. (A szem lassanként befúródik a földbe.)

A *nenyúljhozzám* termésének középoszlopáról leválik az öt kopács és órarugó módjára összekunkorodva felhajítják a magvakat.

A *ragadós galaj* termése harangszerű nyúlványaival belekapaszkodik emberek és állatok mezébe, ahonnan elhurcolva másutt szóratnak el a magvak.

A *pongyola pitypang* termésének bóbitáiba belekapaszkodik a szél és mindenfelé elhordja a magvakat.

Ime hányféle biológiai jelenséget figyelhetnek meg a növendékek 5 m²-es területen létesített ökológiai növénycsoportokon! A szerzett gyakorlat természetesen arra fogja ösztökélni a természet jelenségei iránt érdeklődő növendékeket, hogy a szabad természetben is folytassák majd megfigyeléseiket. Azért nem szabad kicsinylenünk a biológiai ültetvényeket, bármilyen kis tér álljon is evégből rendelkezésünkre.

II.

Ahol legalább 25 m²-nyi területtel birunk biologiai ültetvények céljaira, ott észszerű beosztással körülbelül 100 különböző növényfajt termelhetünk az ökológiai csoportokban pl. oly beosztással, amilyen a mellékelt tervezetekben látható. E tervezetekben külön-külön kimutatásba foglaltuk a napos helyeket kedvelő és a félárnyékban s illetőleg árnyékos helyen tenyésző növényfajokat. Megjegyzendő azonban, hogy az *A* kimutatásban foglalt növények nem kívánnak meg épen egész nap veréfényt, a *B* kimutatásban felsoroltak pedig csak részben árnyékot kedvelők; de közülök a verőfényre szorulók mind olyan fajok, amelyek beérik azzal, ha a napszaka folyamán legalább időszakonként jutnak napsugárhoz.

A két kimutatás megfelelő ökológiai csoportjai kiegészítik egymást; tehát célszerű lenne mind a kettőt megvalósítani. Szükség esetén azonban beérhetjük a körülményekhez képest akár az *A*, akár a *B* kimutatásban foglalt csoportokkal is.

Mind a napos, mind az árnyékos helyre szánt csoportok ültetvényei hozzávetőleg 12—15 K költséggel megvalósíthatók. Mind a kettőnek a létesítése tehát legfeljebb 24—30 K költséget igényelne. Ennyi fedezet — azt hiszem — a legszerényebb körülmények között levő polgári iskola is megszerezhet a szóban forgó célra.

Mondanom sem kell, hogy a közölt tervezetek csak tájékozásul szolgálnak s a helyi körülményekhez képest módosítandók. Ahol lehetséges, ott ajánlható a kétrendbeli kimutatás megfelelő ökológiai csoportjaihoz tartozó növényfajokat együttes csoportokban termelni.

A) Verőfényes helyen alkalmazható ökologiai növénycsoportok tervezete, ha legalább 13 m²-nyi terület áll rendelkezésünkre.

Csoport	Biologiai jelenség	Növényfaj	A növény helye az ágyban	A csoportágy hossza 1 m szélesség mell.
I.	Fényszomj	1. Szőlőtőke 2. Felfutó paszuly 3. Vadszőlő	1 — 2 3	1½ m
II.	Lombevő állatok elleni védekezés	1. Kökény 2. Borágó 3. Ökörfarkkóró 4. Borsos varjuháj 5. Farkas fűtej 6. Redősszirmu maszlag 7. Fekete hunyor	2 6 4 — 1 — 5 3 — 7	1½ m
III.	Védekezés a túlságos párologtatás ellen	1. Madársóska* 2. Paszuly 3. Ökörfarkkóró 4. Cickafark 5. Vad murok 6. Házi fülfű 7. Télizöld metény	1* — 2 3 6 — 5 4 7	1½ m
IV.	Megporzás rovarok révén	1. Közönséges farkasalma 2. Mezei zsálya 3. Karthauzi szegfű 4. Búbos lonc	2 — 1 3 4	1½ m
V.	Idegen megporzás elősegítése	1. Mák 2. Sugár kankalin 3. Harangvirág 4. Búbos lonc 5. Kecske fűzfa (porzós) 6. Kukorica	Fal 2 — 3 1 5 — 6	1½ m
VI.	A megporzó szervek oltalmazása	1. Oroszlánszáj 2. Mezei zsálya 3. Piros gyüszüvirág 4. Harangvirág 5. Pitypang 6. Kankalin 7. Mácsonya 8. Szurkos mécsvirág 9. Búzavirág	Fal 2 — 1 3 — 4 5 — 6 7 — 8 — 9	1½ m
VI.	Sarjak révén való szaporodás	1. Salamon pecsétje* 2. Berki kökörcsin* 3. Kosbor* 4. Keltike* 5. Liliom (tüzes) 6. Tőzike* 7. Szamóca 8. Saláta boglárka*	1* — 5 2* 3* — 7 4* 6* — 8*	1½ m
VIII.	A magvak elterjesztésének eszközei	1. Sugár kankalin 2. Büröklevelü gémorr 3. Kerti nenyuljhozzám 4. Pitypang 5. Holdviola 6. Keskenylevelü fűzike 7. Kecske fűzfa (termős) 8. Farkas boroszlán 9. Korallcseresznye 10. Ragadós galaj	Fal 1 3 — 2 4 7 — 5 10 — 6 9 — 8	2½ m

* Árnyékosabb helyet kedvelő növények, tehát a falmellé ültethetők.

B) Félárnyékos (s ill. árnyékos) helyen alkalmazható ökologiai csoportok tervezete, ha legalább 12 m²-nyi területtel rendelkezünk.

Csoport	Biologiai jelenség	Növényfaj	A növény helye az ágyban	A csoportágy hossza 1 m szélesség mell.
I.	Fényszomj	1. Repkény borostyán 2. Iszalag bércse 3. Pipavirágu	1 3 2	1 ½ m
II.	Védekezés lombevő állatok ellen	1. Sóskafa 2. Vérehulló fecskefű 3. Csalán 4. Beléndek 5. Sisakvirág 6. Kontyvirág	2 4 1 5 3 6	1 ½ m
III.	A párologtatás előmozdítása	1. Nenyúljhozzám 2. Palástfű	1 2	½ m
IV.	Védekezés a túlságos párologtatás ellen	1. Repkény borostyán 2. Rebarbara 3. Vad murok 4. Páprád moha 5. Házi fülfű	4 5 1 2 3	1 m
V.	Megporzás rovarok révén	1. Kontyvirág 2. Varjúszem 3. Piros gyűszűvirág 4. Konya sziléne 5. Fehér mécsvirág	2 1 3 5 4	1 m
VI.	Idegen megporzás elősegítése	1. Tüdőfű 2. Harangvirág 3. Mogyoró	1 3 2	1 m
VII.	A megporzó szervek oltalmazása	1. Borsó 2. Árvacsalán 3. Oroszlánszáj 4. Májfű kökörcsin 5. Májusi gyöngyvirág 6. Phlox 7. Mácsonya 8. Konya sziléne 9. Sövényfutó bükköny	2 1 3 4 5 6 7 8 9	2 m
VIII.	Sarjak révén való szaporodás	1. Keltike 2. Hóvirág 3. Szamóca 4. Saláta boglárka 5. Gyöngyvirág	1 2 4 5 3	1 ½ m
IX.	A magvak elterjesztésének eszközei	1. Málna szederj 2. Papsapka (kecskerágó) 3. Nenyuljhozzám 4. Szagos müge 5. Tüdőfű 6. Bakszakál 7. Büröklevelű gémorr	3 1 4 6 2 5	2 m

Mondanom sem kell, hogy a fentebb közölt néhány példához hasonló biológiai feladatok nagyobb számban gyakorolhatók az ezen két kimutatásban foglalt növényfajokkal, ami hathatósan fogja előmozdítani a tanítás sikerét. «200 leicht ausfürbahre Schülerübungen aus der Botanik. Von Cornel Schmitt. Verlag: Datterer, Freising, (Bayern)» című könyvecskéjének jó hasznát veheti a szaktanár e részben. Ajánlható továbbá ugyanattól a szerzőtől «200 Tierversuche für die Hand der Schüler».

Ahol alkalmas hely kínálkozik arra, hogy a kétrendbeli kimutatásban felsorolt növényfajok mind tenyészthetők, ott nagyon célszerű lenne az egyes ökológiai csoportokhoz tartozó növényfajokat — az *A* és a *B* kimutatásból egybefoglalva — közös ágyakban tenyészteni; ez esetben azonban az egyes növényfajok helyeinek megállapításánál ügyelnünk kell arra, hogy ar árnyékos helyet kedvelő fajok tényleg árnyékhoz is jussanak. Így pl. lombosabb s magasabb növésű fajokat, esetleg az illető ökológiai csoporthoz tartozó cserjét vagy fát ültetünk melléje arra az oldalra, amely felől napsugár érhetné; avagy a napsugár ellenében megfelelő nagyságú vékony falemezt teszünk melléje napellenző gyanánt stb.

Akárhány polgári iskola abban a kedvező helyzetben lesz, hogy udvarában avagy kertjében 100—300 m^2-nyi terület is kínálkozik ökológiai ültetvények számára. Ez esetben útmutatásul szolgálhat nekik «Az iskolai kert a biológia tanításának szolgálatában» című füzet,* avagy «Cornell Schmitt: der biologische Schulgarten» című könyv, amelynek alapján a helyi körülményekhez alkalmazkodva e sorok írója a pozsonyi állami polgári leányiskola kis botanikus kertjét létesítette. Ennek a leírása a fenntebb jelzett füzetben olvasható. Az ökológiai csoportokon kívül természetesen a virágtenyesztés, zöldségtermelés és a fatenyésztés gyakorlati úton való elsajátítására is kellene alkalmas ültetvényeket létesíteni mindenütt, ahol rá hely van.

* Bevezetésül tárgyalja a biológia tanításának irányelveit. Ára 80 f.

Végül újból emelem ki azt, hogy Cornel Schmitt a fenntebb közölt biológiai tervezeteket a legszerényebb körülmények között levő falusi népiskolák céljaira dolgozta ki. Eszerint Németországon már a népiskola felsőbb osztályaiban követelik meg a szóban forgó biológiai ismeretek elsajátítását. Nyilvánvaló tehát, hogy nem támasztunk túlságos követelményeket a polgári iskolai természetrajzi oktatással szemben, ha súlyt vetünk azoknak a biológiai jelenségeknek az elsajátítására, amelyekre az ökológiai növénycsoportok megfigyelése alkalmat nyújt.

Pozsony. *Krammer József.*

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

A **Frauenbildung** *októberi számában Werner* professzor Thorbecke Ágostonról írt jellemrajzában vázolja, hogy milyen munkában, érzésekben és küzdelmekben él az a *kultúrpedagógus*, aki új iskolatípust teremt meg és fejleszt ki; aki a tanításon kívül a közművelődés más terén is tevékeny, aki modorában mesterien párosítja a szivélyességet és a méltóságot, aki környezete minden egyes tagjában lángralobbantja az önérzetet és a tevékenységi vágyat. *Ortmann* igazgató *az osztrák felsőbb-leányiskolák* tág társadalmi rétegeket érintő történetét írja meg. Főleg azt meríti ki nagyon tanulságosan, hogy hogyan sikerül egyesíteni a családi és a kenyérkereső hivatások érdekeit és hogy az előbbi hivatásban milyen sok fontos tanterv vár kialakulásra végleges kidolgozásra.

Martin Mária a minősítési kérdéssel és a felsőbb leányoktatással kapcsolatban óva int az intellektualizmus túlbecsülésétől túltengetésétől és egyoldalúságától. Éltető meleg szeretetet tiszteletet, hatásos tanulási eshetőséget kér azok számára is, kiknek szelleme kevésbbé ragyogó és akik szerényebb hivatáskört töltenek be. Az *irodalmi hírek* szerint a pedagógiai *vallási könyvek* még a tudományos elmélyedésben is gondot fordítanak rá, hogy a megértés ne kívánjon előképzettségét, küzdenek továbbá a különböző vallások testvéri szeretete és a rideg «egyedülüdvözítő» tanok háttérbeszorulása mellett; mindent elkövetnek, hogy az evangélikus hit szolgái megtalálják a gyengéd középutat a léleköl megkötöttség és a romboló szabadság között. A *természettudományi tankönyvek* különös gonddal karolják fel a konyhai vegytant és a baktériumok tanát. A *pedagógiai irodalom* a pedagógiatörténet tanításában mérsékelt anyagot sok kultúrérzéket és a modern törekvések helyes értékelését sürgeti, kívánván megfelelő, felsőbb leányoktatásra való tankönyvet. A lap vége felé nagyon figyelemreméltó Charlottenburgból a *szociálpedagógiai szemináriumnak* a híre. A városi hatóságok és az iskolaegyesületek nagyarányú hevés szorgalmazására gyermekgondozókat képeznek itt ki a legkülönbözőbb gyermekkerti iskolák számára. Ez a szeminárium leginkább a nőiskolák növendékeire támaszkodik; közgazdasági, pedagógiai ismereteket ad; jártasságra nevel a kézügyességben, a házi munkában és a gyermekek foglalkoztatásában. Anyák számára is megnyitja kurzusait megfelelő gondos alkalmazkodással.

A **Revue Pédagogique** *júliusi számában* Perrotin azt magyarázza, hogy már *Szent Ágoston* nagyon megkívánta a pedagógiától nemcsak a tanítást, hanem azt is, hogy felszereljen, hogy felfegyverezzen

az élet legfőbb céljára és hogy ezt egységesen erős demonstrációkkal elejétől végig öntudatosan végezze. Törekedett rá már ő is, hogy még a beszéd se legyen akadálya, hanem csak előmozdítója a benső, a lélek mélyen gyökeredző sikernek. Lelkesített, hogy a tudósok hódítsanak meggyőződést és érvényesülést az igazságnak a maguk részéről egyszerűséggel, felebaráti szeretettel és szilárd akarattal, a növendékek részéről önálló, biztos felfogással, mindkét részről kölcsönös bizalommal és jóságos derüvel; hogy hódítsanak haladást a pedagógiának emberismerettel, emberszeretettel, emberi közlékenységi tehetséggel.

Bauer a leányiskolák *erkölcsi műveltségével* foglalkozik, nagy súlyt vetve a lelki fegyelemre és arra a szépérzékre, mely a való életben és a természetben is megtalálja a szépet. Legfőbb szempontja, hogy máskép kell nevelni a leányt, mint a fiút; máskép a városi, mint a falusi leányt, meg hogy a férfivezető jobban kiegészíti, a női jobban ismeri a leánynövendéket. Igyekszik fegyvereket adni a női hivatás megunása és lekicsinylése, a pompa, a mulatság hajhászása ellen; sokat vár ezen a téren az iskolától, a könyvtől és az iskolán túl a patronázsok tágkörű, nevelő kiépítésétől. Roth: Salzburg *érseki egyetemét* méltatja. A gazdagság, az évszázados intelligencia meg a kedvező földrajzi fekvés gondosan megőrizte ezt a régi tudományos intézetet és nyolc évvel ezelőtt az egész lakosság filléreiből és koronáiból két millió árán újjáteremtette. Megnyílik itt a kapu télen-nyáron mindazok előtt, akik bármi okból komoly tudományt keresnek. Aki külföldről jön ide, az a szünidei rövid idő alatt is megismerheti a német egyetemi szellemet, az általános műveltségnek egy-egy jelentős forrását, a művelt német nyelvnek az állandó használatát. V. H. S. tanulságosan ismerteti *a porosz felsőbb népiskolák* meghosszabbító újjászervezését és ennek az újjászervezésnek azt a legfőbb célját, hogy a tovább nem iskolázó kispolgárság már az iskolában is alapos gyakorlati kiképzést és biztos életképesítést nyerjen. Részletesen ismerteti mind a fiúk, mind a leányok tantervét és az egyes tantárgyak életrevaló tanmenetét. A francia elemi-iskolák krónikája művészi, oknyomozó és megjelenítő képben festi Puteaux történetét, hogy példát adjon *a vidék* fejlődésének irányára, eszközeire és boldogító sikerére. Örül, hogy a mesélő Mme Ségur mellé, akit nagyon szerettek *a gyermekek* s aki nagyon elmulattatta őket, odakerül a verselő Ratisbonne, aki szíve mélyéből lógott rajtuk s aki sok szépre és jóra tanított. Beszél még a megindult szív mozgalmainak a nagy *szociális jelentőségéről*: beszél a modern hivatások mindennapi életének önfeláldozásairól, halálmegvető bátorságáról és nemzetfenntartó erejéről.

Végül pedig a következő fontosabb *témákat* pendíti meg: nagy alapítvány az iskolai egészségügy céljaira; kisebbfokú gyakorlati képesítés idegen nyelvek tanítására; a gyermek álmát befolyásoló körülmények; jénai pedagógiai kurzusok igazgatóknak, felügyelőknek és szemináriumi tanároknak; gyermekbirósági mozgalom a gyermekek élelmezése érdekében az iskolai idő előtt, alatt és után; Rousseau-intézet előadásokra önálló kutatásokra, tapasztalat gyüjtésre a gyermektudomány köréből; a tanítóképzők órabeosztása nagyon szétmorzsolja a tananyagot és a növendékek figyelmét; az abc tanulásánál a krétahasználat és a nagy vonalvetés előnyös a fejletlen szemre s a gyenge

izmokra, az iskolai takarékpénztárak nemzetgazdasági jelentősége; a francia tudományban dicsőséges XVIII. század tudományos módszere, küzdése, győzelme, erkölcsi erőmegfeszítése és akarati jelentősége; a nevelés hatása az akaratra, az egészség hatása az akaratra, az anyagi erő hatása az egészségre, stb.

Augusztusban, Lepointe azt vitatja, hogy aki előképzettségre és hivatásra *elemi tanító* is, az azért észben, szívben, önállóságban magasabb műveltségre küzdheti fel magát és meríthet a szépségnek meg az igazságnak a leggazdagabb és legváltozatosabb forrásából. Druon és Moussat *évzáró-beszédekben* ébresztenek kedvet arra, hogy a növendékek élvezzék a szünidőben a természetet a szín és a fény játékát, a a külső és belső hangok harmóniáját meg azt a sok többi szépséget, ami a figyelemre és a szeretetre mindíg jobban feltárul és mindíg gazdagabbá válik; továbbá hogy gyarapítsák eszüket, szívüket személyes meg egyéni benyomásokkal és ne ellentétül, hanem bevezetőül tekintsék a vakációt a jövő iskolaévhez. Ugyancsak évvégén Faviéres azt emeli ki, hogy milyen sokat nyer az iskolai műveltség, az életismeret és az életbölcseség akkor, ha a növendékek időnként magukra maradnak vele meg a csend mélyenjáró erőivel és igazi benső életet élnek. *Clément* úrhölgy a lázas, demokratikus, minden embert és minden anyagi erőt folyton tevékenységben tartó *intenzív amerikai életet* jellemzi, azt ahol észbeli és érzésbeli finomságok nem számítanak, hanem csak a kezdeményező erő és a legyőzhetetlen akarat s ahonnét az európai élet pihenésnek tünik fel. Bőven kitér a nagy egyformaságokra és az egyéniségek hiányára. *Gros* vázolja, hogy hogyan alakult *a francia elemi iskolák tanfelügyelete* a mult század közepén; vázolja, hogy az évtizedes vitákban mindíg erősebb törvényes hatalmat és mindíg nagyobb erkölcsi tekintélyt nyert; hogy mindíg több hasznos befolyásnak a lehetőségét fedezték fel benne és fokról-fokra áldásosabbá tették községre, iskolatanácsra, minisztériumra, tanítóképzőre szóval az egész ország haladására. Bohème *Schumann* zenéjét dicséri bizalmasnak, szubjektívnak, szimfonikusnak, dallamosnak, a szív vérével írottnak, mindhalálig hűnek és természetesnek. Mondja, hogy Schumann megfelelt a saját ideáljának, annak, hogy a zene a szép lélek ragyogása.

Az elemi-iskolai krónikában ilyen kívánságok ötlenek szembe: az iskolai fali-képek közül a természetrajziak mozdítsák elő a *helyes gazdálkodást;* Cavé új szobra hirdesse kicsinek és nagynak mindenütt és mindenben a *kölcsönös segítség*, a kölcsönös szeretet elvét; a *falusi házakban* álljon készen egy-egy csinos barátságos vendégszoba a turista, a városi részére és ez emelje a vidéki jóllétet, a vidék és a város szellemi közeledését, eszmecseréjét; stb.

Giraud a XIX. század történeti munkái között szugesztív, mélyengondolkodó, lelkiismeretes, prófétai és magasszempontú remekműnek tartja *Toqueville* két tanulmányát *az amerikai és a francia demokráciáról*. Evvel az íróval együtt óhajta, hogy a francia demokratikus irány harcok és rázkódtatások nélkül jusson el teljes kifejlődéséig; óhajtja, hogy ismerje meg minden áldását a társulásnak, a szigorúan kötelező népoktatásnak, az ipari és kereskedelmi műveltségnek; a női okosságnak, józanságnak és erőslelkűségnek s a gondolkodó hazasze-

retetnek. Pagés azt fejtegeti, hogy a *történettanittás* legyen mestere a jelennek, az emberismeretnek, a fejlődésnek, a léleknek és az akaratnak. Éles határvonalat kíván a középiskolák alsó és felső osztályainak a módszere közé; kívánja, hogy az együttes fejtegetések előtt olvassák el a növendékek előre, magukban az eseményeket és a kronológiát; az alsó fokon a szokásosnál több egyszerűséget, több konkrétumot, valódi és átvitt értelemben több képet kíván.

*Évvégi beszédek*ben a szépérzéket, a vidéki életet, a csodálatot és a kitartást hozzák szóba. Noha távolodunk a természettől és haladunk a miszticizmusromboló tudományban, azért Bellet a szépérzést illetőleg azt szeretné, ha bizalommal és derüvel néznénk a jövő elé; szeretné, ha megismernők az új miszticizmusok csodáit, az igazság megbízható mosolyát, a való élettel összhangzó művészet szívhezszóló, eleven erejét. — Lefebre félti a vidéki életet attól, hogy olyan sokan tódulnak a fővárosba. Fél, hogy a fővárosban sok lesz az elkeseredett és a lázongó, a vidéken pedig kihal a kezdeményező erő és a fővárost is fel-felfrissítő ősi eredetiség. — Duprat a csodálat lélekemelő, lélekerősítő, utánzásra késztető hatását írja le; figyelmeztet az ilyen utánzásban is az önállóság ápolására, valamint arra, hogy a csodálat tárgyának a változása esetén őrizzük meg legalább magának a csodálatnak a képességét. — Nadaud a kitartásnak emel oltárt, az olyan kitartásnak, melyet csak a remény éltet, melynek küzdenie kell a sikerért évtizedeken hosszú emberi életeken, egész generációkon át. V. H. F. a porosz *felső-népiskolák* újjászervezését részletezi tantárgyak szerint; örül annak a pedagógiai megbecsülésnek és annak a pedagógiai kidolgozásnak, amiben a kézimunka részesül mind a fiúknál, mind a leányoknál; általában szívesen fogadja az egész tanterv egyszerűségét, tág alkalmazkodó képességét és teljes megvalósíthatását. Gros az *elemiiskolai tanfelügyelők*ről, jelentéseiknek a fontosságáról, hivatásuk nehézségéről, csekély javadalmazásukról és arról a rangjukról tárgyal, mely szorosan hozzáfűzi őket az egyetemi élethez és az egész közoktatáshoz. Kéri sok és sok felesleges írásbeli gondjuk enyhítését, szolgálataik méltányosabb javadalmazását. A *krónika* szerint akárhány helyen külön képezik a tanárokat arra, hogy a kézimunkát mindenütt minden tárgyban bevezessék és minden pedagógiai értékét kiaknázzák; a szegény gyerekeknek használatlan területekből, kertekből, sátrakból ellátható helyeket kérnek játszásra, alvásra, nagyon kívánják a modern nyelvek tanításánál az önálló fogalmazást, a fordítást az anyanyelvre, a klasszikus nyelvek alapos módszerét; felsőbb-népiskolákban és középiskolákban szabadelőadási és vitatkozási gyakorlatokat tartanak; Oxfordban minden egyes egyetemi hallgató mellé tutort rendelnek megvilágító megbeszélésekre, az egyéniség és az önállóság ejlesztésére.

Októberben Gasquet a *minta-tanítóképzők* reformjától elvárja, hogy a tanítójelöltek egy-egy ideig önálló tudományos kutatást is végezzenek és ugyancsak egyideig egyenként egyéni pedagógiai kiképzést nyerjenek; hogy a tanítók jeles, tapasztalt igazgatók irányítása mellett működjenek és hogy az iskolák — úgy, mint a templomok — behálózzák egész Franciaországot.

Az évvégi beszédekben Petit Dutaillis *a fiatal lányokhoz* szól

annak az időnek a jó felhasználásáról, ami a felsőbb-leányiskola és az élethivatás közé esik. Inti őket, hogy ne emésztő, de azért kitartó és alapos munkát végezzenek; hogy karolják fel a költészetet, de a valóságot is, hogy fegyverkezzenek fel a rázkódtatások ellen arra az időre, mikor kilépnek az életbe és méginkább mikor majd tünni kezd a fiatalságuk. Chémin a régi humanióráknak szemére veti, hogy túlságosan latin és száraz volt, hogy nem merített eleget a görögből, az újban lelkesül azért, hogy megismerteti a jelent, előkészíti a jövőt, szebbnél-szebb képekkel és legendákkal népesíti be a természetet, megnyitja a mi életünk és ami halálunk könyvét, erős szívet és emelt főt ad a küzdelmeinkhez, megértést, szeretetet, békét ápol a különböző nemzetek között. Fayolle *a műveltség és a tevékenység* rugóit kutatja, helyteleníti a megértésnek, a befogadásnak, az utánzásnak, a világ megváltásának és az elkülönülésnek azt a túlzó vágyát, mely útját állja a tettnek, de helyteleníti a feltarthatatlanul és kiméletlenül történtőt is annak dicsérőjével együtt. Constant *szeretetet* prédikál tanítványainak azért, hogy jótékonyak, munkásak, társulékonyak, hatalmasak és tökéletesedők lehessenek, hogy családi körükben se lépjék át a megengedett önzés határát, hogy élvezzék az igazi barátság áldásait. Berrod szót emel *az önálló gondolkodtatás,* a meggyőző, a világos, a nem szavakon nyargaló tanítás és tanulás mellett. Az pedig, amivel Lavisse veszi fel a harcot, *a félelem;* fegyverei: a félelem bevallása és leküzdése, a veszély megismerése, kerülése és ártalmatlanná tevése, a meglepetés és fejvesztettség megelőzése, a bátorság fokozása, a lelkiismeretbeli nyugalom őrzése, az elkövetett hibák lehető jóvátevése vagy azok árának megfizetése másutt, más jócselekedetek útján. Roger azokkal tart, akik *az olaszországi emigransok* sok külföldi nyomorúságán óhajtanak segíteni nekikvaló, nagyrészben általuk fenntartott, megfelelő tanárokkal ellátott iskolákkal. Ezek az iskolák azt céloznák, hogy az emigrans ne hagyja el hazáját, ha ott megélhet és ha ott égető szükség van rá; hogy ne álljon a külföldön tájékozatlanul, hogy tapasztalatait, munkáját, anyagi erejét régi és új otthona javára fordítsa.

Az apróbetűs krónikában érdekes az a tanítóképzői fordításra szánt rövid kis német szöveg, mely szemére veti az anyának és *a háziasszony*nak, ha feltünő elhanyagolással vagy nagyon szembeötlő gonddal, állandó fontoskodással hiúvá, nagyétkűvé és torkossá neveli a gyermekeket, általában, ha hozzájárul ahhoz a közszellemhez, mely a ruhának és az étkezésnek a kelleténél nagyobb jelentőséget tulajdonít.

Budapest. *Schmidt Mária.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Rákosi Jenő előadása a Kisfaludy-Társaságban. Rákosi Jenő, kinek 70-ik születésnapját csak nem rég ünnepelte az irodalmi világ szíves meleg szeretettel, előadást tartott a Kisfaludy-Társaság február 9-iki közgyűlésén az idegen elem beáradásáról. Előadást tartott olyan erős nemzeti érzéssel, a magyar nyelv és irodalom oly izzó szeretetével, mely nemcsak a hallgatóságot ragadta magával, de megdobogtatta szívét mindazoknak, kik előadását gyorsírói feljegyzések nyomán a Budapesti Hirlap hasábjain olvasták. Nem engedhetjük elhangzani ezeket a nemzeti erőnkbe, nemzetünk jövőjébe vetett hitünket megerősítő gondolatokat, hogy legalább említést ne tegyünk róluk, s hogy emlékezet okából ide ne iktassuk a beszédnek a befejező sorait. De kérjük olvasóinkat keressék meg a Budapesti Hirlap febr. 12-iki számát s olvassák el az egész beszédet, mely bizonyára minyájuknak reményt és vigasztalást fog adni, nemzetünk e sötét, zivataros napjaiban.

Az idegen elem beáradásáról szólva Rákosi kimutatja, hogy a magyar nemzet mindenkor mivelődésére, haladására tudta fordítani, amit a külföldtől tanult, és erőt merített az idegen forrásokból is, ezt az erőt nemzeti kulturája emelésére használta fel. A magyar nyelv fejlődésképességéről írt emlékezetes és megszivlelendő szavak a következők: «A százados változásokon és nagy behatásokon keresztülment nemzet egyet meg tudott magának őrizni rendületlenül: nyelvének azt a tisztaságát, mely remekíróinak könyveiben dokumentumképpen örök időkre le van téve. És most ezzel a nyelvvel, Vörösmarty, Petőfi, Arany nyelvével birtokunkban közeledünk ahhoz az időhöz, amikor egy milliós lakosságú főváros és egy sereg százezer lakosságú vidéki város intenzív szellemi életet élve e nyelvnek és e nyelv géniuszának kormányzása alatt fog tovább fejlődni. Ez azt jelenti, hogy ezentúl óriási magyarul beszélő embertömegek fognak együttlakni, a kiknek elméje, érzése, gondolkozása e nyelv törvényei szerint igazodik, a magyar nyelv géniusza által formáltatik. Mert tudni kell, hogy minden nemzet izlése, szokása, gondolkozása, jelleme, művészete, életének minden nyilvánulása a saját maga által alkotott nyelv szerint alakul. Ami nyelvünk a legősibb, a legegyszerűbb, a leglogikusabb strukturájú nyelv a világon. Nyugodt, méltóságos, kissé patétikus, hihetetlenül erős az egyszerűségében, nem hebehurgya, nem szeles, nem falja és nyeli el a hangok felét, kiejtése világos, és nem szorul se nagy gesztikulációra, se éneklő hanghordozásra, hogy kifejező legyen. Plasztikus

és asszonyi ajkon oly bübájos melódiája van, hogy ellenállhatatlan, mert a magánhangzók teljes értékelését követeli a beszélőtől, ami a női hangnak csodálatos érvényesülésével jár.

Ez a mi nyelvünk temérdek idegen anyagot szedett föl, de oly logikus erő lakik benne, hogy a felszedett anyagot jobban a maga képére teremtette, mint bármely nyugati nemzet. Az idegen nyelvekben meglátszik a szavak idegen eredete, de nálunk az idegen eredetű magyar szavak kilenctizedét tősgyökeres magyarnak lehet nézni; a a magyar ember nem is sejti, — magyar tudósoknak kell jönni, hogy ellenünk bebizonyítsák, hogy ez vagy az a magyar szó idegen eredetű. Ilyen a mi nyelvünk, ilyen erő lakozik benne. A magyar nyelv, mint a husvéti harangszó, a saját eredeti aranyát megtartva felvette magába mindazoknak a hatásoknak az ércét, amely ércek egy jó haranghoz kellenek.

Ahol a mi sorsunk vásznát szövi a Gondviselés, százfelől futnak össze a szálak; de ami Géniuszunk sodorja és ami idegen fonalat belesodor ami sorsunkba, az nem gyengíti, hanem erőssé teszi azt a vásznat. Igy jönnek azután létre a Hunyadiak, Zrinyiek, Frangepánok és egyéb másvérbeliek, amelyek a mi sorsunkoz kötötték a maguk sorsát; ezek ittak a magyar oroszlán lába nyomából, szomjuhozván és magyar oroszlánokká váltak tőle. Ez az erő az, ami minket erősekké, szépekké, tehetségesekké tesz, a magyarságot pedig örökéletűvé.

Mi száz meg száz év óta ittunk a műveltség minden forrásából; nem néztük, hogy mily sziklából eredt a forrás. — ittunk belőle, hogy felfrissüljünk, táplálkozzunk, hogy erőt nyerjünk belőle, de olyan forrás, amelybe öngyilkos szándékkal beledobtuk volna magunkat, olyan forrás nincsen. Se a francia, se az angol, se a német, se az itthon való idegen befolyások oly erővel nem rohanthattak meg bennünket, hogy magyar nyelvünk Géniuszának paizsa minket könnyűszerrel meg ne védelmezett volna. Modern harcainkban sincs másra szükségünk, mint ami ősi erényünkre (a melyben azonban a nemzet bizik), s ez az ősi erény: a világos agy, az arany szív és az acélos ököl, mely felváltva dolgozik a magyar kulturáért. Sohasem a szenvedés és a megpróbáltatás ölte meg a nemzeteket, sohasem a harc és küzdelem, hanem a buja, a csalfa, a csábító, a puhító szerencse. Ez pusztítja a nemzeteket, a balsors pedig összekovácsolja őket. És mi, írók, büszkén és meghatottan tekintünk azokra az elődeinkre, akiknek nevében papi tisztünket teljesítjük. Elképzelhetetlenül, hihetetlenül szomorú időkben éltek és küzdöttek a mi elődeink. Kiváltságos istenadománya volt náluk nem a nagy tehetség, hanem már csak maga a hit is, hogy nem kell elvesznünk, és hogy nem dolgozunk hiába a nemzetért. A lemondások, keserüségek, csalódások, megaláztatások rengeteg hosszú sora és kinszenvedése üldözte a mi nagy elődeinket, de ők csüggedetlenül, meg nem rendítve semmitől, se külső veszedelemtől, se a belső apokaliptikus állattól, a nemzet közömbösségétől meg nem riadva tették kötelességüket, és nekünk nyelvet, irodalmat és hagyományokat teremtettek, amelyeket mi szolgálunk tovább. A mi feladatunk a mi őseinknek emlékét tisztelni, magasra tartani és példának állítani a jelen és a jövendő generáció számára. Ha ezt elmulasztanók, hitszegők és árulók lennénk, ha pedig ezt cselekesszük, méltó utódok vagyunk, ha nem

is tehetségben, de hitben és siker dolgában messze túl fogjuk őket haladni. Mert az irodalom hivatása nem az erőszak, nem a sértés, nem a megalázás, hanem az összegyüjtés, a fölemelés, a munkárahivás, a testvéri szeretet hirdetése; hogy aki hozzánk csatlakozik, aki felénk jön, aki magyarul ír és a magyar nyelvet kívánja szolgálni, az itt mi köztünk oltárt talál, tárt szivet és otthont, a világ bármely tájékáról, a népség bármely rétegéből jön is, — ide jöjjön, mert itt áldoznak azért, aminek neki is szentnek kell lennie.»

*

A M. N. Sz. béke és választottbirósági szakosztálya február 26-án ülést tartott Zipernowsky Károlyné elnöklésével. Örömmel vettek tudomást az elnök jelentéséből arról a lelkes ünneplésről, mellyel a béke mozgalom vezetői Steadot 80 éves születésnapja alkalmából üdvözölték. Meghatva hallgatták Harsányiné meleghangú megemlékezését a békemozgalom egyik nem rég elhalt kiváló munkásának K. Albert Smileynek a «Lake Mohonk» békekonferenciák megalapítójának életéről és munkásságáról. A Rosenberg Auguszta által a jelen évi békenap alkalmára szerkesztett ismertető füzetbe szívesen vállalkoztak a tagok egyes kisebb közlemények megírására, s a következő kis közlemény közlésére kérték fel a «Nemzeti Nőnevelés»-t:

1. *Gondold meg*: hogy csakis ész és igazság dönthet jó és rosz felett akár személyi akár politikai ügyekben.

2. Gondold meg: hogy a szenvedély hatása alatt az ellenfél éppen oly erősen hiszi a maga igazát, mint mi a magunkét.

3. Gondold meg: hogyha megértéssel foglalkozol az idegen nemzet életével becsülni fogod őket.

4. Gondold meg: hogy egy nemzet nem lehet igazságos biró saját ügyében. Harag, félelem, önzés eltorzítják az igazság arculatját.

5. Gondold meg: hogy csak egy független itélőszék döntése lehet igazságos és hogy ezen döntésnek magát alávetni még nem gyöngeségnek jele.

6. Gondold meg: hogy a kormánynál minden alkalommal kell sürgetnünk a Hágai döntőbiróság fejlesztését és tekintélyének növelését.

7. Gondold meg: hogy az általános fegyverkezési versengés nemcsak súlyos pénzügyi terhekkel jár s így a szociális feladatok elhanyagolását eredményezi, de a velejáró bizonytalanság gyanakvás és folytonos izgalmak megbénítják a közgazdasági életet.

8. Gondold meg: hogy kulturánk egyik alapköve az ipari civilizátió, mely csakis a népek barátságos együttélésében fejlődhetik, azért itt az ideje, hogy a nemzetek lemondjanak fegyveres viszálykodásaikról.

9. Gondold meg: hogy rövid idő multán kitünt csaknem minden nagy háborunak igazságtalansága.

10. Gondold meg: hogy az idegen földről jövő hirek többnyire ellenőrizhetetlen forrásból fakadnak és a militárizmus hatása alatt társadalomellenes érdekek és érzelmek ébrednek fel.

11. Gondold meg: hogy a háború mily irtózatos következményekkel jár, mily szörnyű nyomor, gyűlölet és szenvedés jár nyomában

és kérdezzed önmagadtól vajjon szabad-e a szenvedély tudatlanság és önzésnek átengednünk a döntést a háború vagy béke kérdése felett.

12. Gondold meg: hogy te személyesen is felelős vagy, mert neked is kötelességed amennyire teheted dolgozni az emberiség egyetértő békéjéért.

*

A M. D. E. ügyei. A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztálya rendes havi ülését február 22-én tartotta. Az ülés első tárgy gr. Teleky Sándorné előadása volt, ki a junius 15-én és következő napjain tartandó nemzetközi női választójogi kongresszust ismertette s buzdította a jelenvoltakat, hogy minél tömegesebben vegyenek azon részt s a kongresszus sikerét pénzadományokkal is elősegíteni szíveskedjenek. Glücklich Vilma különösen fontosnak tartván, hogy a kongresszuson a tanítónők minél számosabban vegyenek részt, indítványozza, hogy a tanítónői szakosztály kérje a felettes hatóságoktól a leányiskolai tanítás junius 15-én való berekesztését. Sebestyénné elnök utalva arra, hogy a Tanítónői szakosztály a M. D. Egyesületet kifelé nem képviselheti az indítványt, határozathozatalra ki nem tűzheti, azonban az egyesület igazgatóságában előterjesztést tesz ezen indítványra nézve s tekintettel arra, hogy junius 15-ike után érdemleges tanítás már sehol sem folyik s hogy csak a vizsgálati idő megrövidítéséről van szó, tekintettel továbbá arra, hogy a világ minden részéből idesereglő idegenekkel való érintkezés a tanítónőkre nézve sok tekintetben igen tanulságos: a maga részéről pártolólag fog szólni az indítvány mellett.

Felhívta az elnök a jelenvoltak figyelmét az egyesület tavaly kiadott gyűjtőíveire, melyeknek az építésre szükséges alapot, pénzt kellene előteremteni. Kéri az ívtartókat a gyűjtés mielőbbi befejezésére s a pénz beküldésére. Az építés célját szolgálja a március 5-én Berta Ilona közreműködésével rendezendő irodalmi este is, melyen való résztvevésre kéri a tagokat. Ezek után Neumanné Zsengeri Irma tartotta meg a «német gyermekről» szóló érdekes előadását, melyet lapunk más helyén közlünk.

IRODALOM.

AZ ISKOLA ÉS A TÁRSADALOM. Irta *John Dewey* fordította dr. *Ozorai Frigyes*. A «Néptanítók Könyvtárának» 45-ik füzete. Ára 1 korona.

A dr. Weszely Ödön szerkesztésében és Lampel (Wodianer F. és Fiai) kiadásában megjelenő Néptanítók Könyvtára a fentebbi címmel megint becses tanulmányt juttatott a nevelési kérdések iránt érdeklődők birtokába. John Dewey egyike a legjelesebb és legönállóbb amerikai pedagogusoknak. A chicagói egyetemmel kapcsolatban kisérleti iskolát létesített, melyben a gyermek foglalkozása, *munkája* az oktatás legfőbb eszköze. Semmit sem kell a gyermeknek mint adottat elfogadnia, befogadnia, neki magának kell minden ismeretet felfedeznie, munkálkodás közben fejlődnie, értelemben és erkölcsi tulajdonságokban növekednie. Dewey a szülőknek szánt előadássorozatban fejti ki elveit, az iskola célját, tanítási eszközeit s ismerteti eredményeit. A füzetben ehhez képest a következő négy értekezést olvashatjuk: I. Az iskola és a társadalmi fejlődés. II. Az iskola és a gyermek élete. III. Erőpazarlás a nevelésben. IV. A chicagói egyetemmel kapcsolatos elemi iskola három éve. Az értekezések elé Ozoray Frigyes írt igen tanulságos előszót, mely nemcsak Dewey pedagógiai munkásságát világítja meg, hanem az amerikai pedagógia fejlődésére is rámutat. A füzet nekünk is hasznos olvasmány, kik távol állunk az olyan lehetőségektől, hogy egy-egy elemi iskolai tanulóra fejenként 120 dollárt (körülbelül 700 korona) költhessünk s 97 tanuló mellé 9 tanítót állíthassunk.

Nem is ezeket a különlegességeket kell e kis könyv olvasása közben figyelemmel kisérnünk, hanem azt a hatalmas, azt az egészséges elvet, hogy minden iskola a *munka iskolája* legyen, s hogy a túlságos elméleti oktatás, az úgynevezett tömés helyett a növendékek gyakorlati ügyességét fejlesszük s azon tárgyak tanítását helyezzük előtérbe, melyeknél a gyakorlati munkára alkalom nyílik.

Kerti munka, főzés, textilipari foglalkozás (kézimunka) stb. A Dewey iskoláját mi nem hívhatjuk életre; de azokból az elvekből, melyet ő figyelmünkbe ajánl, mai viszonyaink között is sokat megvalósíthatunk. Hogy mit és hogyan, az természetesen tudásunktól és iskolánk népességi s egyéb viszonyaitól is függ. Ozorai könyve mindenesetre gondolatébresztő és jó tanácsadó, érdemes rá, hogy figyelemmel olvassuk.

*

MORÁLPEDAGÓGIAI KÉRDÉSEK. Irta dr. *Székely György*. A Néptanítók Könyvtárának 46. és 47. füzete. Ára 2 Kor.

Ugyancsak abban a Lampel-féle vállalatban, mely a fentebb említett kis füzet megjelenését lehetővé tette, jelent meg dr. Székely

György föntírt könyve is. Nem rendszeres neveléstan, de a nevelés minden kérdésére kiterjedő értekezés sorozat ez, melynek néhány darabját olvasóink már ismerik is, mert azok folyóiratunkban láttak először napvilágot. Itt jelent meg nevezetesen «Az önnevelés pszichologiája» és a «Tekintély és szabadság» című értekezés. A kötet 31 pedagógiai értekezést foglal magában, melyhez még 12 csatlakozik e címmel «Vázlatok és példák egy ifjúsági erkölcsi olvasókönyvhöz». Ez utóbbiaknál Förster «Jugendlehre»-je lebeghetett az író előtt, kire könyvében többször hivatkozik, s kiről az egyik értekezése is szól. De ha könyvét olvasmányainak, tanulmányainak hatása alatt készítette is az író, felfogásában és szellemében teljesen magyar művet ad olvasói kezébe, példái mind a magyar költészet gyöngyeiből vannak válogatva, vagy a magyar társadalmi életből ellesve. Ez állításunk igazolására, de még azért is, mert a szerkesztőséghez közelálló író művét birálat tárgyává tenni nem szoktuk, ideiktatjuk ismertetőül a könyv második részéből «*A boldogság útja*» című olvasmányt.

«A boldogság egy oly téma, melyről mindnyájan szeretünk gondolkodni; még inkább szeretnők tudni, miképpen lehet elérni az élet boldogságát, melyet sokan egyúttal az élet céljának is tekintenek.

Az emberek, mint régenten, úgy ma is, más és másban keresik az élet boldogságát. Sajátságos aztán, hogy a legtöbb embert e felfogásában vágyai vezérlik és a saját egyéni és társadalmi helyzetükből indulnak ki és általában ezen egyéni és alanyi szemüvegen át nézik a világot és az életnek a célját. Az emberek rendesen elégedetlenek a saját helyzetükkel, azzal, amijük van, mindig valami másra vágyakoznak, az ismeretlen és bizonytalan állapot felé epekednek és olyanok, mint a Tompa ibolyája, kinek álmában megvalósultak azon vágyai, melyek helyzetével való elégedetlenségéből fakadtak és mégis csalódások érték őt. Csak kevés ember tud magasabb, azaz tárgyilagos álláspontra emelkedni e kérdés felett való gondolkozásában. Mindenki megegyezik azonban arra nézve, hogy az élet boldogságát elérni nehéz, abszolut mértékben talán nem is lehet, hogy halála előtt talán senki sem lehet boldog éppen azért, mert a szerencse kereke forgandó; a sors változékony. Ezért szokták mondani, hogy a boldogság olyan, mint az árnyék, mely fut előlünk, ha keressük; vagy olyan, mint a vad, melyet sokan kergetnek, de kevesen érnek utól.

Némelyek nagyon alacsony színvonalon mozognak gondolkodásukban s ez bizonyos tájékozatlanságra, ha nem műveletlenségre vall. Ezek közé sorolhatjuk azokat, kik az érzéki élvezetekben keresik az élet boldogságát. Ha jól élnek, ha jól esznek, isznak, ha módjukban van összes érzéki vágyaikat, testi szükségleteiket úgy kielégíteni, hogy ennek nyomában a legnagyobb kéj fakad — akkor azt hiszik, hogy teljesen boldogok. Az ilyen emberek boldogsága alig különbözik az állatokétól.

Alig különböznek ezektől az élvhajhászóktól, hedonistáktól azok, akik a gazdagságban az anyagi javakban keresik a földi boldogságot s ezeknek keresését és halmozását tekintik egyúttal életük céljának. Sokszor aztán ebbeli törekvésükben ezen anyagi javaknak olthatatlan szomjúsága vesz erőt lelkükön, önzőkké, haszonlesőkké, kapzsiakká válnak s könnyen bűnbe sodródhatnak. Ezek a hasonlesők (utilitaristák) lesznek.

Hogy szerény, egyszerű körülmények között is lehet boldog az ember, s hogy ehhez elégséges a mindennapi kenyér is, ezt már a józan érzékű gyermekek is megérzik, mint ahogy azt Győri Vilmos egy szép költeménnyel példázza. Egy szegénysorsú szép kis leányka a meseországba téved, hol a kis királyfiúnak megtetszik. A kis királyfiú csalogatja, hogy maradjon ott, hol ezüsttollú libák és aranyszőrű báránykák legelnek a bársonygyepes legelőn. A kis leánynak nem kell az ezüst és arany, mert otthon várják az ő jó szülei és kedves testvérei és ő az egyszerű szegénységben is boldog.

Vannak olyanok, kik, mint Madách Imre Pharaója, a hatalomban, a milliók felett való politikai uralkodásban keresik az élet boldogságát. Ezek a milliók boldogságának az árán vásárolják meg a hatalmat s azért egy parányi őszinte szeretetben sem lehet részük, mint ahogy azt Madách a Pharaó esetével példázza.

Ne értsenek azonban félre, kedves tanítványaim — nem vagyok én sem az élet természetes örömeinek, sem annak, ami hasznos, tehát az anyagi javaknak esküdt ellensége. Még abba is bele tudok nyugodni, hogy a társadalomban az egyik embernek nagyobb hatalom, nagyobb munkakör jutott osztályrészül s a másiknak szerényebb munkakörrel kell megelégednie, mert hisz a természet vagy az isteni gondviselés a tehetségek mértékét sem egyformán osztotta ki az embereknek. Én nem állítom, hogy minden földi örömet meg kell vetnünk, hogy le kell mondanunk az anyagi javakról, amelyek életünket kényelmesebbé és kellemesebbé tehetik, csak az a meggyőződésem, hogy a művelt embernek nem ezekben kell kizárólagosan keresni életének boldogságát. A gazdag, a hatalmas igen sok esetben boldogtalan.

Kincs, hír, öröm legyen bár mint özön,
A telhetetlen elmerülhet benne
S nem fogja tudni mi a szívöröm.
Ki szívben jó, ki lélekben nemes volt
Ki földi szomját el nem éget

Énekli Vörösmarty, mintha mondaná, hogy csak az ilyen lehet boldog és megelégedett.

Azaz, ne anyagi javakban, hanem a lelkiekben legyünk gazdagok. A fenkölt gondolkodásban, érzületünk nemességében, akaratunk önzetlenségében kell keresnünk azon szellemi javakat, melyre mint biztos alapra építhetjük földi életünk boldogságát. Ilyen erkölcsi jellemmel felvértezve, nyugodtan nézhetünk a sors szemei közé, mert annak változásai és a szerencse forgandósága kevésbé tehetnek bennünket szerencsétlenekké. Ily értelemben mondta Platón is, a görögök nagy bölcselője, hogy az ilyen erényes jellemű ember akkor is boldogabb, ha az emberek és az Istenek úgy bánnának vele, mint ahogy azt az erénytelen érdemelné s ez utóbbi, az erénytelen, akkor is boldogtalan, ha a földi életben jól megy a dolga, ha a közfelfogás balhite szerint boldogul. Hogy nem az anyagi javak föltételei boldogságunknak, azt fejezi ki Sokrates is, mikor ajánlja, hogy ha az embert boldoggá akarod tenni, ne adj neki vagyont, hanem végy el vágyaiból.

Elmélkedéseinkben ezt a földi boldogsághoz vezető utat kutatjuk, amelyhez a nemes erkölcsi jellem vezet és amelyen való járás csak

a kiválóbb lelkeknek lehetséges és amelyre tulajdonképpen egész életünk folyamán készülnünk kell.»

*

Margot Grupe. DIE NEUE NADELARBEIT. Berlin. Albert Dürrer Hans 2·4 M.

Margot Grupe «Die neue Nadelarbeit» címén kézimunka-tanítási módszertant írt több berlini szaktanítónő segítségével. Munkájában hangoztatja a kézimunka jelentőségét és fontosságát a népek életében, mert minden művészi művelődés kezdete a ruházati és használati tárgyak előállításában és díszítésében gyökeredzik. A folytonos fejlődés következtében valósággal művészetté vált a kézimunka.

A szerző a német közép- és felső leányiskolák tantervét dolgozta fel munkájában. Panaszolja, hogy eddig csak a technika elsajátítását tekintették a kézimunka tanítása céljául. Ez az egyoldalú gépies tanítás a szellemet nem foglalkoztatta és a gyakorlati élet követelményeinek sem felelt meg. 8—10 évi tanulás után egy tanuló sem képes arra, hogy önállóan saját terve és ízlése szerint dolgozzék valamit. Követeli, hogy a technikák tudása most csak segédeszköz legyen a gyermek önálló munkájának kifejezésére. Ezért a legfontosabb dolog szerinte a növendéket kezdettől fogva önálló munkásságra szoktatni. Engedjük meg, hogy munkájuknak ők maguk határozzák meg alakját, rajzát, színét. Papiron, színes ceruzákkal csinálják meg a tervet. Ha ez nem is sikerül eleinte oly jól, az nem baj, mert a fő az, hogy ezáltal érdeklődés ébredjen fel bennük a munka iránt és azt megszeressék. Azután tartsuk mindig szem előtt a célszerűséget és jó ízlést. A készítendő tárgyakat válasszuk mindíg a gyermek gondolatköréből; apró hasznos tárgyat, játékokat, babaruhát készíttessünk velük. Mert amint megszokja a babaruhák összeállítását és a babaszoba berendezését egyedül intézni, akkor ha felnő, nem lesz nehéz neki, hogy saját otthonában is egyéni ízlést fejtsen ki.

Ezen főelvek szerint aztán a szerző részletesen feldolgozta a különböző munkák tanítási módját. A fehérnemű- és ruhavarrást a babaruha készítésével kezdi. A baba alakján muszlinból vagy selyempapirból vágják ki a formákat. Foglalkozik a gépkezelés és anyag-ismertetéssel is, s a díszítési munkákból a kisebb és egyszerűbb tárgyak készítését és minden mintaszalag mellőzését kívánja.

Ez a tanítási módszer azonban kizárja a nagy tömegekben való tanítást; így legfeljebb 20 növendéket képes egy tanítónő sikerrel tanítani, mert egyénileg kell mindegyikkel foglalkozni. Ezt Németországban meglehetősen meg is szívlelik. A potsdami híres nőipariskolában egy-egy osztályba egy tanítónő keze alá csak 12, legfeljebb 16 növendéket vesznek fel. Ott nem is töltik el a növendékek ácsorgással és a mutatásra való várakozással az időt, mint nálunk még a legjobb iskolákban is. Alsófokú iskolákban, ahol tömegtanításról még szó lehet, természetesen az egyszerű varrás, a kötés-horgolás fokán, még lehet 25—30 növendékkel sikerrel foglalkozni; magasabb fokú iskolákban, ahol az egyéni ízlés fejlesztése főkövetelmény, az ilyen tömegtanításról szó sem lehet.

Margot Grupe könyve a német viszonyok szemmeltartásával

készült, mivel azonban mi magyar tanítónők is okulhatunk belőle: ajánlom kartársaim szíves figyelmébe. *Sárváry Margit.*

*

Charles R. Gibson: A MODERN VILLAMOSSÁG. Angolból fordította Hajós Rezső. Megjelent Budapesten a Franklin-Társulat Ismeretterjesztő Könyvtárában, ára 8 K.

Noha a könyv a Nemzeti Nőnevelés mult számában már fel volt említve, azok kedvéért, kik e könyvnek igen nagy hasznát vehetik, a tanítással foglalkozó olvasóink kedvéért ismételten szólunk róla, kitüntetve a tanítás céljaira szolgálható tartalmát. Gibsonnak «A modern villamosság» című könyve népszerűen tárgyalja a villamosság és mágnesség mibenlétét, érdekesen írja le ezek felfedezésének körülményeit, módját és mindazokat a mindennapi életben fontos és mondhatni, a kulturemberre nézve nélkülözhetetlen készülékeket és berendezéseket, amelyek e természeti erőkön alapulnak.

Első sorban a távirónak eredeti és javított alakját ismerteti, ezzel kapcsolatban a tengerentúli távirást, a kábelek szerkezetét és elhelyezését a tengerfenékre; részletesen tárgyalja a dróttalan távirót, melynek általános elterjedése szárazföldön és vízen a feladó és felvevő állomások összehangolásától függ; megoldása pedig a kisérletezők feladata. Számtalan, villamosságon alapuló, önműködő eszközt ír le, amilyenek a kapunyitó, hőmérsékjelző stb.

«A villamosság és beszéd» c. fejezetben a telefon szerkezetét és az Amerikában létesített első önműködő telefon-középpont berendezését és működését állítja szemlélhetően az olvasó elé. Megemlíti a telegrafont, azt az ideális villamos eszközt, mely a tulajdonos távollétében a telefon ismereteket átveszi, és azokat bármilyen hosszú idő multán is, az átvétel sorrendjében a tulajdonos tudomására hozza.

Részletesen tárgyalja a villamosság hasznát az orvosi tudományban, vegyészetben és a különböző nagy erőt kivánó mechanikai munkáknál; továbbá a villamosságnak mozgássá való átalakítását és viszont, és az ennek köszönhető dinamók és motoroknak végtelen sok alkalmazását. A tudományos világ legaktuálisabb kérdéseit (Röngten-sugár, rádium-kisugárzás stb.) is fölemlíti, s a könyv szűk keretén belül némi fogalmat nyujt róluk az olvasónak. De nem csupán tartalma miatt hívtuk fel olvasóink figyelmét e szép könyvre; kitünő előadásmódja, mely mindenkire nézve kedvelt olvasmánnyá teheti, külön elismerést érdemel. Világos, érthető, vonzó előadásmódja nem veszített semmit a fordítás által sem, mely igazán méltó a becses szöveghez.

Staibl Juliska.

*

A «**Vasárnapi Ujság**» február 23-iki száma nagy érdekességű közleményt hoz egy magyar oroszlánvadász, *Kittenberger* Kálmán kalandjaiból, pompás fényképfelvételekkel. *Térey* Gábor dr. befejezi a gróf Pálffy-féle képtár ismertetését. Szenzációs szépségű kép mutatja be a Nemzeti Szinház újdonságát, Shaw Cæsar és Kleopatrája egy érdekes jelenetét. Pompás képek a modern plakátművészetről, *Nádai* Pál cikkével, képek Scott kapitányról s az elpusztult délsarki expe-

diciójáról, aktuális arcképek adják a többi képeket. Szépirodalmi olvasmányok: *Krúdy* Gyula regénye, *Kájel* István novellája, *Haraszthy* Lajos, *Balla* Ignác és *Tóth* László versei, egy érdekes francia regény, *Schöpflin* Aladár szinházi cikke. Egyéb közlemények: cikk és kép az asszuáni új vízgátról s a rendes heti rovatok: Irodalom és művészet, sakkjáték, stb. — A «*Vasárnapi Ujság*» előfizetési ára negyedévre **öt korona**, a «Világkrónika»-val együtt **hat korona.** Megrendelhető a «Vasárnapi Ujság» kiadóhivatalában (Budapest, IV., Egyetem-utca 4. sz.). Ugyanitt megrendelhető a «Képes Néplap», a legolcsóbb ujság a magyar nép számára, félévre **két korona 40 fillér.**

*

Hibaigazitás. Folyóiratunk mult füzetében a 38. lap 5. bekezdésében 2 sor a nyomtatás alatt kiesett, a szöveget azért helyesbíteni kell a következőképen: «A modern francia irodalmi órákon M. Frank Abanzit Alfred de Musset-t tárgyalta, a klassikus irodalmi órákon M. Henri Mercier a XVII. sz. moralistáit ismertette.»

MARX és MÉREI tudományos műszerek gyára
Budapest, VI., Aradi-utca 60.

Gyártanak
saját gyártelepükön
mindennemü
fizikai, kémiai
és **laboratoriumi**
tanszereket.
Elismert elsőrangu gyártmány.

A gyártelepen saját,
jól felszerelt
kisérleti laboratorium
van, amely a tanár urak
rendelkezésére áll.

Kitüntetve: 1906-ban *állami ezüstéremmel*, 1907-ben a budapesti balesetügyi kiállításon *állami ezüst éremmel*, 1907-ben a pécsi orsz. kiállításon *arany éremmel.*

A gyártelepen
30 alkalmazott
van állandóan
foglalkoztatva.

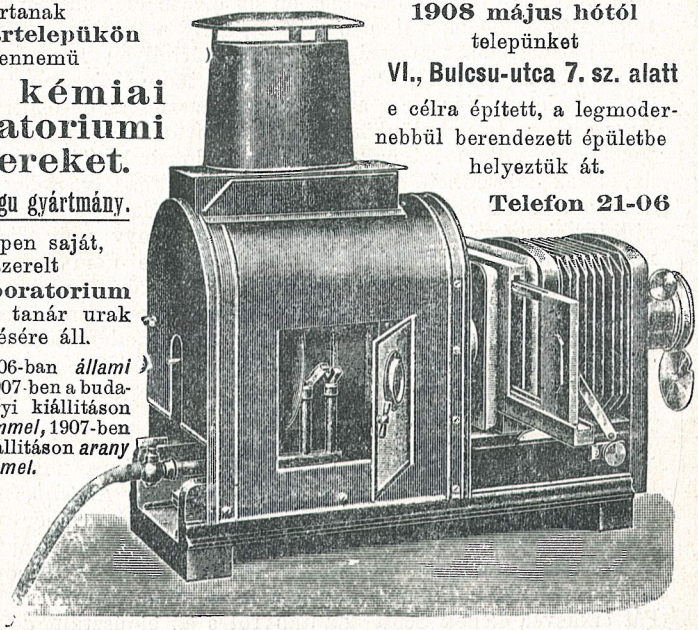

1908 május hótól
telepünket
VI., Bulcsu-utca 7. sz. alatt
e célra épített, a legmodernebbül berendezett épületbe
helyeztük át.
Telefon 21-06

A **Franklin-Társulat** kiadásában **Budapesten** (IV., Egyetem-utcza 4. sz. megjelent és minden könyvkereskedésben kapható:

KULTURA ÉS TUDOMÁNY

A Franklin-Társulat új vállalata.

A «**Kultura és Tudomány**» vállalat a nagy magyar olvasóközönséget akarja szolgálni. Tetszetős köteteit felajánlja mindazoknak, kik a mindennapi élet zsibbasztó fáradalmai után a nagy eszmék és eszmények világában keresnek üdülést és új erőt.

Kötetei mindenkor igaz mesterek művei. Irodalmi alakjukban kifogástalanok. Tanításukban érdekesek és értékesek. Nem felületesek, de mégis népszerűek. Aktuálisok, de mégis állandó becsűek. A haladás zászlaját lobogtatják, de tisztelnek minden igaz meggyőződést.

Hogy mikép és minő eszközökkel kíván a «**Kultura és Tudomány**» dolgozni, arra a legrészletesebb programmnál is jobban tájékoztat az eddig megjelent könyvek felsorolása.

A vállalat első sorozata hét mű nyolcz kötetben:

1. SZÉCHENYI ESZMEVILÁGA. Első kötet. *Gaal Jenő, Beöthy Zsolt, Prohászka Ottokár, Kenessey Béla, Gróf Vay Gáborné, gróf Andrássy Gyula* tanulmányai. Ára 1 K 60 f.
   A legkiválóbb magyar Széchenyi-ismerők tanulmányai, melyek együttvéve teljes képét adják majd szellemi és erkölcsi világának s valósággal megelevenítik izgatóan érdekes alakját. Három kötetre van tervezve.
2. A SZIKRATÁVIRÓ. *A. Slaby* tanárnak a német császár előtt tartott felolvasásai után átdolgozta *Kreuzer Géza* mérnök. Ára 1 K 20 f.
   A jelenkor egyik legnevezetesebb találmányának szemléletes ismertetése, a szakember biztos tudásával és a népszerű író világosságával, úgy hogy minden laikus élvezettel és tanulsággal olvashatja.
3-4. A TERMÉSZETTUDOMÁNY FEJLŐDÉSÉNEK TÖRTÉNETE. Két kötet. Irta *Wilhelm Bölsche*, fordította *Schöpflin Aladár*. Ára 2 K 40 f.
   Mozgalmas rajza annak a küzdelemnek, melyet az ember a természet megismeréséért vív évezredek óta. Nem száraz tudománytörténet, hanem eleven képe annak a folytonos erőfeszítésnek, melylyel az ember világfelfogását mélyíteni igyekszik.
5. KANT-BREVIARIUM. Kant világnézete és életfelfogása. A művelt ember számára Kant irataiból összeállította *dr. Gross Félix*, fordította *Dr. Polgár Gyula*. Ára 1 K 60 f.
   Kant világnézetét saját szavaival jellemzi e könyv, műveiből készült gyűjtemény, mely minden ismertetésnél jobban érteti meg a nagy filozófust.
6. AZ EMBERISÉG JÖVŐJE. Irta *Heinrich Lhotzky*, ford. *Schöpflin Aladár*. Ára 1 K 20 f.
   Pillantás a jövőbe, a mai szellemi élet mozgató erőiből való filozófiai következtetés útján. Hittel és lendülettel teli megrajzolása a megértés, a gondolatszabadság és a magasabb erkölcsi állapotának, mely az emberiségre vár.
7. A VAGYON TUDOMÁNYA. Irta *I. A. Hobson*, fordította *dr. Sidó Zoltán*. Ára 2 K.
   A közgazdasági élet tényezőinek fejlődésükben és összefüggésükben való ismertetése, nemcsak népszerű közgazdaságtan, hanem egyúttal bevezetés a közgazdasági gondolkodásba.
8. A SZOCZIOLÓGIA VÁZLATA. Irta *G. Palante*, fordította *dr. Mikes Lajos*. Ára 1 K 60 f.
   Rövid, szabatos és világos összefoglalása a szociológia mai módszereinek és eredményeinek, megbízható és kellemes tájékoztató abban a tudományban, mely ma leginkább foglalkoztatja a gondolkodó emberek elméjét.

A «**Kultura és Tudomány**» kötetei teljesen egyöntetű kiállításban, **egyforma, csinos és tartós vászonkötésben**, gondos és szép nyomással jelennek meg.

A «KULTURA ÉS TUDOMÁNY» kötetei kaphatók minden könyvkereskedésben.

Fizikai *Kémiai*

Földrajzi *Természetrajzi*

stb.

tanszereknek legjobb beszerzési forrása

ERDÉLY ÉS SZABÓ

laboratoriumi felszerelések és tanszerek gyára

Budapest, VIII., Baross-utcza 21.

Mechanikai gyár. *Üveglechnikai műhely.*

Képes árjegyzék ingyen és bérmentve.

Alapíttatott 1880. *Állami érem 1896.*

Pfaff-

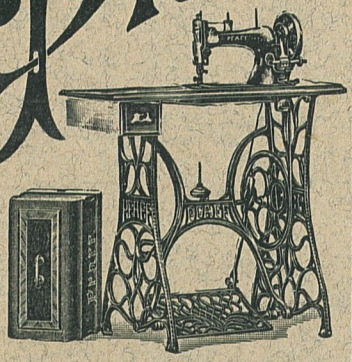

varrógépek a legjobbak!

HERBSTER KÁROLY

varrógép-nagyraktára

a világhírű

PFAFF-varrógépek

vezérképviselője

Budapest, VII., Károly-körút 9.

Nagy javítóműhely!

Képes nagy árjegyzék kívánatra ingyen és bérmentve.